

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL :

În România un an 10 lei
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 „
În toate țările uniunii postale un an 12 „
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICĂ, LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR :

C. RĂDULESCU-MOTRU

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMĂR :

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele librării și la depozitarii de ziare din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/2 pagină: 10 lei.

No. 15.

DUMINICĂ 18 IANUARIE 1909

Vol. 5.

SUMARUL :

NOUTĂȚI :

Schimb de cursuri universitare între Budapesta și București. — Armata austro-ungară. — Exploratorul Sven Hedin în Tibet. — Ce lucrează d'Annunzio. — Preziceri pentru 1909.

POLITICĂ :

N. EM. TEOHARI. *Democratismul partidului național-liberal.*

ȘTIINȚA :

PROF. DR. I. SIMIONESCU. *Catastrofa din Italia.*
C. RĂDULESCU-MOTRU. *Legea evoluțiunii sociale.*

LITERATURĂ :

VIRGIL CARAVAN. *Povestea unui uriaș.*
JEAN RICHPIN. *Un fricos.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI :

C. R. M. *Parlamentul ratifică abrogarea legii pentru instrucția militară în școli.*

NOUTĂȚI

Schimb de cursuri universitare între Budapesta și București.

În ziua de 8 Ianuarie d. profesor Rădulescu-Motru a ținut înaintea studenților români din Budapesta, o conferință al cărei rezumat îl vom publica într'unul din numerile viitoare ale revistei.

La invitațiunea studenților de a reveni cât mai des în mijlocul lor, d. R.-Motru a răspuns că această revenire s'ar putea chiar până la un punct înlesni în mod oficial, prin începerea unui schimb de cursuri între universitatea din Budapesta și cea din București, așa după cum se practică între universitățile germane și americane. Schimbul acesta ar veni mai ales în folosul studenților români din Ungaria, cari sunt lipsiți de cursuri suficiente în ceea ce privește literatura și filologia română, istoria și psihologia socială, (ambele acestea din urmă, cu referire la poporul român). Cercurile oficiale ungare nu s'ar putea opune la acest schimb, pe câtă vreme relațiunile între statul ungar și român sunt cordiale, precum să arată oficial și pe câtă vreme, mai ales, autoritatea școlară din Ungaria dorește sincer să înlesnească elementelor româ-

nești dobândirea unei instrucțiuni complete. Negreșit, atât profesorii unguri cât și români sunt datori să se mențină în cadrul celei mai stricte obiectivități științifice.

La această propunere a d-lui R.-Motru ziarul românesc *Tribuna* din Arad răspunde printr'un articol de dezaprobare : «Schimbul de profesori, zice *Tribuna*, este cel din urmă în rândul mijloacelor pentru stabilirea unui contact între știința «feluritelor țări civilizate și este întrebuit în măsură foarte «mică». Negreșit, ziarul în cestiune are dreptate în principiu, acest schimb de cursuri nu poate aduce un real serviciu științei decât într'o mică măsură : «adevărurile ce se descopăr în «laboratoarele din America sau Australia au valoare veșnică și «generală și sunt primite deopotrivă la Stockholm sau la București.» Dar acest schimb de cursuri, dacă nu va folosi științei în genere, va folosi totuși, credem noi, studenților Români. În lipsa unei facultăți de litere și științe, în care toate cursurile să fie predate în l. română; — facultate, la care românii au tot dreptul să pretindă, după cum au în Austria și Italienii; — acest schimb de cursuri va putea fi de un real folos, cel puțin, până la ivirea unor timpuri mai bune, — fiindcă noi tot sperăm ca dreapta judecată să învingă. Este cu neputință, ca adevărul fundamental pe care să bazează pedagogia științifică modernă, adevărul anume că fiecare națiune nu-și poate dobândi o adevărată cultură decât prin mijlocirea limbei materne, să nu isbutească în cele din urmă să înlăture prejudecățile oficialității ungare.

Tribuna recomandă, în locul propunerii d-lui R.-Motru, propunerea făcută, cu patru ani în urmă, de d. N. Iorga, și anume aducerea unor tineri români din Ungaria pentru studii în București. Noi nu vedem pentru ce aceste două propuneri s'ar exclude. Propunerea d-lui N. Iorga s'ar fi putut realiza de mult, dacă autorul ei, în loc de a fi legat-o cu amintirea lui «Ștefan cel mare», ar fi legat-o cu o instituțiune existentă astăzi în București, și anume cu «Fundațiunea Universitară Carol I.»

* * *

Armata austro-ungară.

Iată ce spune căpitanul Victor Duruy în N-rul de 15 Ianuarie din *Revue de Paris* asupra armatei austro-ungare.

Dacă armata austro-ungară prezintă anumite defecte, din cari multe provin din cauza situațiunii sale politice, — lipsă de omogenitate, mobilizări și concentrări prea incete, efective de pace de landwelri insuficiente pentru o instrucție intensivă, număr prea slab de subofițeri reangajați, stat-major puțin cam depărtat de trupă, — ea posedă însă elemente excelente, posedă generali de valoare, un șef de stat major de primul ordin și poate, în campanie să mobilizeze efective numeroase.

În ultimii doi-trei ani, armata austro-ungară a făcut pro-

grese importante. Ea reprezintă astăzi o forță reală, grație mai ales disciplinei soldaților și unității corpului de ofițeri.

Cel mai greu pericol pentru ea este separatismul ungar: sciziunea între partea ungară și partea austriacă a armatei comune ar face din armata austro-ungară două armate complet deosebite, austriacă de o parte, ungară de alta. Forța militară a imperiului prin aceasta ar suferi o scădere însemnată.

* * *

Exploratorul Sven Hedin în Tibet.

Zilele trecute Stockholm a primit cu sărbătorire regească pe unul din fii săi de seamă. Exploratorul Sven Hedin s'a întors din a treia sa expediție îndrăznească în Tibet.

Sven Hedin e cunoscut mai de mult ca unul ce și-a închinat viața, descoperirii ținuturilor din inima Asiei.

Prima sa expediție, la 1893, avea de scop cercetarea platoului Pamir și a înălțimilor din Tibet, la cinci și șase mii de metri altitudine.

În a doua, la 1899, cercetează pustiul Gobi apoi pătrunde spre Sud în inima Tibetului până aproape de Lhasa, unde e oprit în calea sa de fanaticii Tibetani. Ocolind, pătrunde în Indiile Engleze, având la sine o mie și mai bine de hărți și documente științifice. Devine celebru, — guvernul francez, drept răsplată pentru meritele sale, îi oferă Legiunea de onoare.

Ultima sa expediție a început-o în Octombrie 1905, când pleacă din Constantinopole și străbătând Persia, Belucistanul, ajunge până aproape de Lhasa, unde întâmpinând iarăși opunerea Tibetanilor, Sven Hedin nu se dă înapoi, ci mergând la Peking, obține o autorizație din partea guvernului chinez, în urma căreia Tibetanii îi permit, în sfârșit, să calce în orașul lor sfânt Schigatsé, reședința lui Taschi Lhama.

De aci coboară spre Sud și descoperă izvoarele Bralmaputrei. În timpul acesta, în Europa timp mai bine de un an, a fost socotit pierdut.

La întoarcerea spre patrie, a trecut mai întâi prin Japonia, unde a ținut conferințe prin Tokio, Kioto de unde apoi cu Transiberianul a sosit în Petersburg. Aci, Țarul Nicolae, într-o lungă audiență acordată distinsului explorator, s'a ocupat cu mult interes de rezultatul expedițiilor. După cum se știe, ținuturile Tibetului și a platoului Pamir, interesează mult politica rusă.

În sfârșit, la sosirea în patrie i s'a făcut o primire demnă de un rege, iar Societatea Geografică din Paris s'a grăbit să invite pe marele explorator să ție o conferință asupra noilor cunoștințe cu care vine să îmbogățească puținul material de care știința dispune astăzi, în ce privește ținuturile pline de mister ale Tibetului.

B.

* * *

Ce lucrează d'Annunzio

Marele scriitor italian a început o serie de tragedii, în care își propune să preamărească întemeierea și înflorirea orașelor mai de seamă ale Italiei.

După *La Nave*, în care am văzut glorificându-se fundarea Veneției, își propune acum o nouă tragedie: *Lupta dela Legnano*, în care va cântă primele timpuri eroice ale orașului Milan — marea luptă dusă de acest oraș împotriva lui Frederic Barbarosa. Va fi un cânt al libertății acelei mari rase, care a dat mai târziu naștere puterii lombarde.

Tragedia această — scrisă în stilul mare — propriu lui d'Annunzio — va fi însoțită de coruri asemenea ultimei sale tragedii, și va fi reprezentată chiar la Milan.

Tot urmărind planul acestei mari opere, lucrează, printre timpuri, la un nou roman cu un titlu destul de original: *Poate da, poate nu*, un roman în care d'Annunzio nădăjduiește

mult să exprime toată puterea nimicitoare a dragostei. Va fi o operă de psihologie extrem de îndrăznească.

De asemenea, d'Annunzio pregătește pentru expoziția din 1911 din Roma, o trilogie dramatică în care va glorifica pe rând, marile epoce ale bătrânului oraș.

Prima tragedie din acest ciclu, va reaminti epoca aceea în care o ceată de făcători de rele pune temelia cetății Eterne. A doua, va reaminti epoca republicei și autorul se gândește să evocă tragedia sângeroasă a morții lui Cesar; iar cât privește a treia tragedie, aceasta va avea de principal erou pe Neron, în mijlocul epocii imperiale de decadentă. Reprezentarea acestei mărețe lucrări dramatice se crede că va avea loc în Circusul lui Maxențiu, la Roma.

După cum vedem geniul creator al lui Gabriele d'Annunzio se arată mai neobosit ca ori când, așa că avem dreptul să nădăjduim încă mult dela acest mare scriitor.

B.

* * *

Preziceri pentru 1909.

D-na de Thèbes dela Paris, această Pytie modernă ca și în anii trecuți, a făcut și horoscopul anului 1909. D-sa nu citește în cafea și nu dă nici cu bobii, dar cunoaște foarte bine legile nebuloase ale Astrologiei.

Planeta sub influența căreia va fi pământul în 1909 e Marte. Stăpânire sângeroasă, de oarece războiul totdeauna va fi gata de a izbucni între popoare, amenințare de care pământeni nu vor scăpa decât dacă vor trece de 12 Martie 1910.

Presa va avea în 1909 multe subiecte de afaceri și drame senzaționale. Căsniciile vor fi mai turbure ca ori și când. Bărbații să fie cu o hii în patru.

Regele Manuel al Portugaliei se va căsători cu fiica împăratului Germaniei, și cu toate acestea politica regelui Eduard al Angliei, va face ca Germania să mai ales Prusia, să fie din ce în ce mai umilită.

Franța va trece printr'o criză socială, care o va pune din nou în fruntea mișcărilor de înaintare a ideilor.

Austria, deși acum e incurcată în conflicte de politică exteroară, va triumfa.

Ea va deveni o mare putere mondială și moștenitorul tronului, arhiducele Ferdinand, va fi începătorul unei ere mai norocoase pentru monarhia Habsburgică.

Apoi în ceea ce privește progresul științei D-na de Thèbes, spune că un savant necunoscut, cu cercetări obscure până acum, va revoluționa știința cu noile lui teorii asupra căldurii și energiei, teorii care vor da de gândit actualilor academicieni, cari ca și fakirii din India, au amorțit în beatitudinea unor concepții vechi.

D-na de Thèbes n'a spus nimic despre România. Numai despre cine va veni la Putere, după plecarea liberalilor, dacă ar fi spus ceva și ar fi mulțumit toată curiozitatea publicului român. Aceasta pentru mentalitatea actuală a cetățeanului nostru e mai important decât dacă ar fi nevoit să se ocupe cu chestiuni de interes mai vitel pentru propășirea neamului.

BIBLIOGRAFIE

Biblioteca românească Socec. No. 26—34.

T. A. Bădărău. Organizarea și viața animalelor, descrise pe înțelesul tuturor cu 545 figuri în text. Iași 1908.

Dr. A. D. Lascu. Un cuvânt către frații de luptă din țara Bihorului 1908.

Rumana Esperantisto No. 4, organ oficial al Soc. Esperantiste Române. București.

Biblioteca Minervei. No. 15 și 17.

P O L I T I C A

DEMOCRATISMUL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL

Democrația se impune și pătrunde din ce în ce mai mult în viața modernă. Ea străbate pretutindeni; în industrie, în legi, în oameni și în lucruri. Este un torent care curge puternic și rupe toate zăgazurile ce i se pun în cale. A nega faptul, ar însemna să ne înșelăm pe noi înșine. Așa dar, bună, rea, democrația este un fenomen social care-și va urma cursul înainte în mod fatal, cu sau fără voia noastră. Dacă democrația nu poate să fie oprită, ea poate însă să fie condusă. Aici stă superioritatea oamenilor de stat, — să o înțeleagă, să-i cunoască natura și legile ei intime, nu pentru a o opri, aceasta va fi cu neputință, ci pentru a o îndrepta, pentru a o călăuzi cât mai potrivit cu nevoile reale ale societății.

Înainte de orice trebuie luat în seamă că democrația este un fapt nou; istoria trecutului nu ne poate da lămuriri temeinice asupra ei. Întreg evul mediu și toate timpurile moderne au fost sau monarhice sau aristocratice. Republicile antice așisderea, nu au nimic din caracterul democratismului modern; ele erau niște aristocrații ca la Romani, sau mici republici municipale ca la Greci, sprijinite toate pe principiul sclavagiului. Cele mai democratice dintre ele, în realitate nu erau decât niște simple oligarhii în proporție de 10 șefi pentru o sută de supuși. Legitimitatea democrației moderne prin urmare, trebuie căutată numai în ea însăși, ca un fenomen social ce se desăvârșește acum, în timpurile noastre.

Ca orice fapt omenesc, democrația este un amestec de părți bune și părți rele, pe cari ar trebui să ni le lămurim mai bine, pentru a nu cădea în erori greu de îndreptat. Lucrurile nu se desfășoară niciodată în realitate tocmai așa cum le concepe speculațiunea abstractă, pentru că în decursul prefacerilor se ivesc factori noi, pe cari mintea nu totdeauna îi prevede. Deosebirea va fi încă și mai mare când, cu bună știință, se neglijează chiar lucruri dovedite, în dorința numai de a stabili un punct de vedere șocant sau presupus, ca bun. Așa, apostolii democrației din timpul revoluției franceze voiau să formeze un fel de republică spartiată întemeiată pe sărăcie, cumpătate și virtute; societatea însă ce a eșit din ruinele revoluției, a fost o societate de industrie, de bun trai și de lux. Între o societate visată și una realizată este deci o mare deosebire; nu e de ajuns să se arate numai cum trebuie să fie lucrurile, dar și cum pot și ce pot să fie ele.

I

Am spus că democrația este un amestec de părți bune și părți rele. Vom schița în scurt câteva din aceste părți, cele mai principale, ca să cercetăm apoi cât și cum le înțelege partidul național-liberal, și mai cu seamă cât și cum lucrează el pentru dezvoltarea unora, pentru înlăturarea sau micșorarea altora.

În prima linie, democrația introduce o mai mare sociabilitate între oameni. În societățile aristocratice, clasele sunt separate unile de altele nu numai prin orgoliu, dar și prin ignoranța în care dăinuiesc unele față de altele. Nu poți simpatiza decât numai pentru acei în cari bănuiești o comunitate de interese. Cu cât condițiunile sunt mai inegale, cu atât modul de simțire este mai diferit și cu atât gradul de simpatie mai neînsemnat. Cu egalitatea, moravurile, e drept mai perd din gingășia și distincția lor, în schimb însă oamenii se cunosc mai bine, pentru că se amestecă mai mult unii cu alții. Dacă clasele înalte perd ceva din eleganța lor, cele de jos perd ceva din asprimea lor și astfel, în locul politetei reci a timpurilor trecute, se stabilește un spirit de cordialitate și familiaritate, mai vulgar, de sigur, dar mai omenesc. Simpatia pentru nevoile omului, mila pentru rasele apăsate și persecutate, ura împotriva a tot ceea ce face omenesc să sufere, scrupulul în alegerea și măsura pedepselor, acestea sunt însușirile cele mai înalte ale unei societăți democratice.

O altă însușire însemnată, care se dezvoltă extraordinar de mult sub regimul democratic, este mișcarea, activitatea omului. Odată cu activitatea politică, iau avânt toate celelalte moduri de activitate: comerț, industrie, agricultură, știință, mai cu seamă cea aplicată etc. Cu toate abaterile și timpul pierdut, cu toate greșelele trecătoare și unile chinuri inutile se poate spune că democrația în general, dă o rezultată satisfăcătoare și favorabilă binelui public, de care se folosește un mai mare număr de indivizi. În primul rând trebuie să punem dezvoltarea inteligențelor și răspândirea instrucției. Democrațiile pot să fie inferioare aristocrațiilor în ceea ce privește talentele mari și operele superioare; în schimb însă toată lumea e mai mult sau mai puțin instruită, mai mult sau mai puțin luminată.

Să trecem acum la neajunsurile democrației.

Intr'o societate unde deosebirile au dispărut, unde toți oamenii nu sunt decât niște indivizi egali, singura forță hotărâtoare este numărul. Majoritatea devine astfel atotputernică, tiranică, punând restricțiuni până și asupra liberii cugetări, adică asupra principiului care a contribuit mai mult la stabilirea democrației însăși. Majoritatea trage un cerc în jurul cugetării, în mijlocul căruia te poți mișca liber; vai, însă, de tine dacă treci dincolo. Un maior francez, fiindcă a asistat la o ceremonie clericală, acum de curând, a fost tradus înaintea consiliului de război! El fiind un funcționar al republicei, nu are voie să creadă, deși inima i-o cere... Astăzi, cel bănuț nu va mai fi desigur expus să fie spânzurat sau ars de viu, în schimb însă va îndura fel de fel de șicane și mici persecuțiuni zilnice, cari-l va descuraja, pentru că autoritatea, care e ținută să-și apere supușii, pentru a complace majorității va fi cea dintâi care va da semnalul șicanărilor. Din această tiranie obscură va rezulta un nou gen de servilism, de curtenire, pe care am putea-o numi curtenire democratică, foarte puțin proprie pentru dezvoltarea forței morale, — curtenire și servilism deplorabil, producător de cele mai strigătoare nedreptăți.

Bourget citează un caz foarte elocvent. Un strălucit ofițer de marină se duce la Paris să se informeze asu-

pra neconținutelor sale amânări dela avansare, deși meritele lui erau cunoscute și arhicunoscute. El obține o audiență dela ministrul de război, care, în cele din urmă, îi spune curat :

«Eh! Domnule, vrei să afli adevăratul motiv? Nu-mi plac oamenii cari au aere în numele lor...». (Je n'aime pas les gens qui ont un courant d'air dans leurs nom).

«Acest cuvânt detestabil, zice Bourget, lovii în inimă pe ofițerul despre care vă vorbesc, și amărăciunea ce o resimți nu a contribuit în puțin la moartea lui prematură; căci încă sunt oameni simțitori cari păstrează cultul amintirilor...»

Ostracismul acesta pentru tot ceace este mai distins, îndepărtează dela democrație multe spirite de elită, cari ar putea contribui în bine prin luminile lor. Paul Bourget, întrebat de ce combate democrația, el care nu este aristocrat ci mai mult din popor, răspunde.

«Azi se săvârșesc abuzuri de lege pe care nici un guvern n'ar trebui să le săvârșească. Democrația își petrece vremea în abuzuri; ei îi place să vexeze toate superioritățile. Și ea să miră, apoi, că oamenii reprezentând tezaure de energie rămân în neacțiune. Ea se indignează că aceste forțe se corup, că aristocrația imobilizată în trândăvie devine o adunătură de oameni de plăcere, care prin contagiune, demoralizează clasele inferioare... Eu nu-s decât un simplu burghez, și mă mândresc de asta. Sunt însă stăpânit de sentimentul conservării sociale care facea pe Burck să zică : *nu pot suferi ideea distrucțiunii, ideea nici unui gol în societate, ideea nici unei ruine pe suprafața pământului*. În acest sentiment stă taina pasiunii mele intelectuale pentru personagiile tradiționale, adică cari încarnează durata, dreptul morților, față de cei vii, tot ceace nesocotește Franța astăzi. Această pasiune a sfârșit prin a face din mine un fel de emigrat intelectual».

La această atotputernicie nivelatoare și eliminatoare a majorității, împotriva căreia se ridică spirite ca Bourget, se mai adăogă și alte neajunsuri de detaliu, între cari putem reaminti : dorința de a parveni cu ori ce preț, pasiunea excesivă pentru bunul trai, schimbarea pripită a legilor, nestabilitatea guvernelor etc. Acest din urmă neajuns, nestabilitatea guvernelor și prin urmare și a legilor, ar părea la prima vedere nejustificat. Cu cât un guvern se sprijină pe o majoritate mai mare, cu atât e firesc să fie și mai puternic. Forța, însă nu trebuie confundată cu stabilitatea. Când puterea e mare și întinsă, are de răspuns la prea multe nevoi, din care pricină va creea nemulțumiri mai numeroase. De câte ori te amesteci prea mult în interesele oamenilor, poți fi sigur că nu le vei fi pe plac. Apoi, puterea întinzându-se, se întinde și responsabilitatea și oamenii sfârșesc prin a-i atribui tot. Dacă pâinea e scumpă, e vina guvernului, dacă apele se revarsă, dacă grindina bate, dacă muncitorul nu are de lucru, tot guvernul e de vină. Înainte vreme se puneă nădejdea în Providență și se lăsau guvernele în pace: acum Providența este lăsată în pace și se face apel numai la guverne. De aici, nemulțumiri mai multe și prin urmare, schimbări și răzvrătiri mai dese.

II

Să venim acum la noi.

Care este adevărata stare a lucrurilor? Care este raportul între părțile bune și părțile rele ale democrației românești?

Democratismul nostru fiind la început, nu ne-a dat încă destule fapte concrete, realizate, cari să îngăduie a ne forma o părere dreaptă și lămurită asupra lui. Acum nu se poate studia cu folos decât propaganda care se face, felul ei, dacă se ține sau nu în deajuns seamă de experiențele apusului.

În articolul de față ne vom ocupa numai de partidul național-liberal, a căruia propagandă datează mai de multă vreme. Afară de asta, partidul național-liberal, a reușit să răspândească din timp ideea că el și numai el reprezintă naționalismul, calificativ ademenitor, menit să câștige mai ușor simpatia poporului de jos. Toate aceste lucruri ne fac să bănuim că democrația română va lua, mai mult sau mai puțin, caracterele ce se desfac din propaganda acestui partid, care își asumă astfel o mare răspundere în viitor.

De o cam dată, democratismul partidului național-liberal poate fi judecat după două fapte mai însemnate, cu urmări hotărâtoare — celelalte fiind mai mult chestiuni de detaliu: — Legile agrare și propaganda pentru votul universal.

Neajunsurile legilor agrare au fost arătate cu prisosință de către cele două partide conservator-democrat, și conservator în parlament și prin presă. Nu e nevoie să reeditez și eu ceace s'a spus în atâtea rânduri. Voi reaminti numai că legile, așa cum au fost alcătuite, aduc lovitură și unui mare principiu: libertatea, muncii și dreptul de posesiune. Nimeni nu muncește pentru a munci; muncește pentru a dobândi ceva. Pe acest principiu este clădită toată civilizațiunea. Noul legi aproape nu țin seamă de acest principiu, sau dacă țin, țin atât de puțin, încât e ca și când nu ar exista. Ele sunt mai mult o ispită particulară pentru viitor, fiindcă au neglijat un element fundamental, noțiunea primă a ori cărui progres, noțiunea că posesiunea trebuie să fie numai o recompensă a muncii și economiei, iar nu o pomană oficială sau o apropiere silită.

Ele mai cad în altă mare greșală, prin intervenționismul exagerat al statului. Intențiunea e bună, de sigur, e vorba de ridicarea bunului trai al poporului; această ridicare însă nu se poate face numai prin regulamente protecțiuni, inspecțiuni, cu alte cuvinte prin amestecul apăsător și neîntrerupt al statului în toate manifestările noastre economice. Comisiunile regionale agricole, de pildă, luând media muncii în cei trei ani din urmă, va fixa prețurile minimale pentru un termen de 5 ani. Dar ceace este bun în anul întâi, nu mai poate fi bun în anul al doilea sau al treilea și cu atât mai puțin în ceilalți ani următori, căci legea cererei și a ofertei are caracterul că veșnic e în funcțiune de schimbare a împrejurărilor. Statul prin urmare, în atotputernicia lui cu arbitrarul lui, cu toată incapacitatea și necompetența inerentă ori cărui organism de stat, statul e stăpân să fixeze prețul pământului, să fixeze prețul muncii, adică să execute prin organe adminis-

trative și să organizeze prin lege, ceeace este în afară de puterile legii.

Lucrurile fiind încă la început, răul s'ar putea îndreptă prin o modificare chibzuită a acestor legi, ținându-se mai mult seamă de experiența oamenilor cari cunosc obiceiurile, natura pământului, producțiunea adevărată, cu alte cuvinte cari au văzut și pipăit de aproape viața noastră economică, cari o știu fiindcă au trăit-o, iar nu numai au citit-o.

În propaganda ce o face pentru votul universal, partidul național-liberal cade de asemenea în niște foarte mari greșeli, ale cărora consecințe nu vor întârziă să se arate.

Extinderea votului, fără îndoială, este o urmare a tendințelor democrației moderne. Contrar evului mediu, popoarele de azi vor să-și reconstruiască statul de jos în sus, sprijinindu-l pe dorințele și voințele celor mulți. Un lucru însă, care scapă multora din vedere: a vota nu înseamnă a dispune în mod liber numai de tine, dar mai înseamnă a guvernă și administra interesele celorlalți. Prima condiție, deci, a extinderii votului, este capacitatea de a cunoaște și înțelege cari sunt legile folositoare și ție și celorlalți.

A ajuns poporul nostru la acest stadiu de maturitate? Da, răspund liberalii; nu, răspund celelalte două partide.

Mai întâi am de observat că în țările democratice ale apusului, unde funcționează de multă vreme sistemul votului universal, începe a se forma un mare curent împotriva lui, tocmai pentru că s'a dovedit a nu fi propriu în practică, să exprime adevărata voință a națiunii. Iată, de pildă, ce spune Charles Benoist, care după propria sa mărturisire, este un democrat convins.

«Sufragiul universal nu reflectează opinia reală a țării, dar aceea a câtorva agitatori, ceeace face ca spiritele cele mai capabile să se abție; el este apoi extrem de variabil, aruncând astăzi la pământ ceeace a exaltat ieri. Se pretinde că aceste neajunsuri sunt acoperite prin forța numărului și a majorităților, dar foarte de multe ori majoritățile nu sunt decât niște minorități, alături de cetățenii cari s'au abținut sau au fost învinși!»

După concepția adevărat democratică, parlamentul trebuie să reprezinte țara, iar nu o parte din țară. Prin sistemul majorităților date de sufragiul universal, o parte a țării nu este reprezentată. Candidații cari au întrunit jumătate mai puțin unul din numărul alegătorilor, nu au loc în parlament. Iată, dar, că acea jumătate mai puțin unul din numărul cetățenilor, este lipsită de dreptul civic, exclusă dela treburile publice.

Împotriva acestei stări de lucruri se ridică cele mai autorizate voci din Franța, unde a început să se manifeste un puternic curent pentru reprezentarea proporțională. În diferite departamente se țin întruniri publice, cerând ca pentru alegerile din 1910 să se adopte scrutinul pe liste cu reprezentarea proporțională. Și ca să nu se creadă cumva la noi, de către cei interesați, că acea mișcare e pornită de reacționari, dau numele a câtorva oratori și partidul din care face parte fiecare :

Paul Deschanel, din uniunea democratică; Groussier, socialist unificat; Camuzet, socialist independent; Lefas, progresist; Muteau, stânga democratică; Messner, stânga radicală. etc., Se vede, dar, că la aceste întruniri iau parte toate partidele înaintate. Demne de atenție sunt și comentariile pe cari le face ziarul *Le Temps* în care se reflectează adesea vederile actualului guvern francez, unde, după cum se știe, figurează și socialiști:

«Reprezentarea proporțională este urmarea logică și indispensabilă a suveranității naționale, *orice altă concepție se sprijină pe o greșală antidemocratică a principiului egalității*. Cei excluși nu sunt liberi, pentru că opinia lor nu este îngăduită a se manifesta la tribună, și deci nu sunt egali celor ce beneficiază de acest drept. Suveranitatea națională, este suveranitatea tuturor cetățenilor, și nu opresiunea a jumătății plus unul, peste jumătatea minus unul. Trebuie fără îndoială ca majoritatea să hotărască, dar după ce vor fi luat toți parte la discuțiune; și apoi majoritatea să fie cel puțin reală. Cu actualul sistem, ajungem la rezultatul că legi de o importanță capitală sunt votate de deputați cari nu reprezintă de cât a treia sau chiar a patra parte din numărul alegătorilor francezi. Acest mod al majorităților, eliminând sistematic minoritățile, sfârșește prin a statornici atotputernicia unei pretinse majorități care nu este realmente și matematic decât o minoritate privilegiată... Să sperăm că camera actuală nu se va despărți fără a fi săvârșit acest mare act, care singur ar ajunge să onoreze o legislatură» *Le Temps*, 10 Novembre 1908.)

III

Pe când în alte părți, unde funcționează votul universal, se cere înlocuirea lui pentru că nu a dat rezultate nici bune, nici drepte, ne mai putându-se susține nici măcar din punct de vedere teoretic, întru cât el se sprijină pe o *greșală antidemocratică a principiului egalității*, — pe când în alte părți, zic, partidele cele mai înaintate cer imediată lui înlocuire, partidul național-liberal își trimete deputații prin județe, ca să-l propăvăduască țărănimii ca o reformă mare, ideală, dela care atârnă înlăturarea tuturor relelor noastre sociale. Presa sa pe de altă parte, răspândește cu privire la votul universal, noțiunile cele mai false. În țările civilizate, zice ea, tot progresul se datorește acestui sistem. Uită, însă, să precizeze, să citeze cari anume fapte din țările pomenite, se datoresc votului universal și numai lui. Dacă nu mă înșel, ca pildă vădită, concretă, care se poate controla și discuta, nu ni s'a adus decât independența Bulgariei. Citez câteva rânduri dintr'un articol de fond, cu titlul *Votul universal*:

«... În legătură cu evenimentele externe, am constatat că ceeace face tăria guvernului bulgar în proclamarea independenței și regalității Bulgariei, e mai cu seamă faptul că toată lumea își dă seamă că îndărătul său și al actului său stă întreg poporul bulgar, constatând totodată că această unitate vie și indisolubilă își are rădăcini în mare parte în faptul că întreg poporul bulgar ia parte la viața publică a țării, atât în partea ei internă cât și în partea ei externă». (*Viitorul*, No. 326),

1) Sophismes politiques de ce temps.

Și să se noteze că afirmațiunile aici sunt cu mult atenuate, fiind vorba de o polemică cu ziarele conservatoare. Cu câteva zile mai înainte se publicase articole încă și mai categorice, pe cari regret că nu le am la îndemână, pentru a reproduce câteva părți din ele.

Așa dar, avem un fapt concret datorit «în mare parte» votului universal: independența Bulgariei. Noi credem că independența Bulgariei nu are nimic a face cu votul universal. Independența Bulgariei se datorește coexistenței a trei factori: slăbiciunea Turciei, sprijinul Austriei și ambițiunea țarului Ferdinand. Să ne închipuim că Turcia ar fi fost puternică; mai putea oare Bulgaria să se proclame regat, cu tot votul ei universal? Incercarea nu numai că nu ar fi izbutit, dar ar fi pricinuit poate chiar pierderea Rumeliei.

Acelaș lucru se poate spune și despre alte foarte multe fapte. Mai toate lucrurile bune ale unei țări cu vot universal, le vom găsi și în alta, unde nu există acest sistem. Anglia și Prusia nu au votul universal, și totuși ele stau pe o treaptă superioară și ca cultură și ca stare economică, față de celelalte națiuni. Ba s'ar putea susține și încă cu succes, că dacă Franța a suferit o scădere din cecece a fost altă dată, se datorește în parte și sistemului ei electoral. În orice caz, acest sistem a contribuit ceva mai mult la slăbirea Franciei, decât la independența și regalitatea Bulgariei.

Păcatul mare, deci, al partidului național-liberal stă în faptul că prezintă reforma votului universal sub o față falsă, legând de dânsa lucruri pe cari nu le-a dat nicăeri și nici le va da cândva. Votul universal nu va prefăce nici săracii în bogați, nici pe ignoranți în oameni culti. Cel puțin dacă în propagandă s'ar pune mai multă convingere și bună credință. Ce încredere poate însă inspira democratismul unui partid, care acū susține că poporul e destul de bine pregătit pentru exercitarea drepturilor cetățenești, acū, vorbind de acelaș popor, susține o părere cu totul opusă:

Populeția este așa de diferit luminată, conștiința ei este așa de diferit cultivată și trezită, încât emanciparea democratică a masselor nu se poate face decât cu mare anevoință și cu oarecare pericole.

Iar în altă parte, temându-se de progresele partidului conservator-democrat, scrie și mai lămurit:

«N'ar avea de sigur această cutezanță, dacă n'ar ști că pot conta pe *inconștiența masselor de populație nepregătite încă în deajuns cu viața politică*». (*Vitorul*, No. 393).

Cu alte cuvinte, atâta timp cât există o probabilitate că masele vor fi ale partidului național-liberal, ele sunt coapte pentru viața politică, de îndată însă ce dau semne de independență, manifestându-se pentru alt partid, ele sunt «inconștiente» și «nepregătite».

Propaganda pe care o face deci partidul național-liberal nu e curat și sincer democratică, ea ascunde preă mult calcul, preă mult interes de partid, cecece va face să se introducă măsuri când pripite, când necugetate, când preă interesate, înlezând astfel să se dezvolte mai mult părțile rele ale democrației, decât bunurile ei. Dovada o avem în unile atfățări împotriva burghezimeii. Nu s'a scris oare într'un organ oficios că burghezimea trebuie, nici mai mult nici mai puțin, să fie decapitată? Decla-

rația posterioară făcută de unii miniștrii, cu prilejul alegerilor din capitală, că burghezimea va avea totdeauna solitudinea partidului, nu mai poate fi crezută. Poporul, massa, va înțelege și va reține numai primul îndemn, pe care acum îl crede justificat, fiindcă l-a întâlnit în organul unui partid de guvernământ.

Pe când oamenii cei mai zvăpăiați din apus încep a se cumiți, mulți liberali dela noi, foarte onorabili ca persoane, au ajuns în politică revoluționari. Să se compare de pildă discursul lui Jaurès, ținut la congresul socialist de la Toulouse, cu unile articole din presa liberală.

Socialiștii știu bine, zice el, că n'ar fi în stare să-și aducă la împlinire programul, — punând mâna pe nepregătite, peste noapte, pe mașinaria statului, — *dacă clasa muncitoare nu va fi avut mai întâi vreme să învețe cărmuirea socială*... De asemenea nu e nimic de așteptat dela întinderea superficială a unei propagande prin vorbe și iar vorbe sau prin repetarea neîncetată a unei formule, și nici grămădirea abstractă de voturi tot mai numeroase, de mandate tot mai multe, nu va face ca proletariatul să cucerească, în adevăr, puterea politică.

Iar mai la urmă, închee cu următoarea constatare: «Între clasele sociale, pe lângă antagonismul datorit regimului capitalist, *este și o legătură de solidaritate*».

Ei bine, tocmai această legătură de solidaritate lipsește democratismului partidului național-liberal. El procedează în mod primitiv: schimbare bruscă, acolo unde se cere schimbare lentă; suprimare, acolo unde se cere unire. Democratismul acestui partid, până la un oarecare punct, are ceva din caracterele ateismului acelor normaliști primari dela Iași, cari, după ce au învățat două, trei buchi de carte au voit să suprimă repede pe D-zeu, distrugând toate icoanele din clasa lor.

Am semnalat aceste neajunsuri în speranța că cei ce au răspunderea faptelor vor începe să pună mai multă prudență în acțiunea lor, mai multă măsură în propagandă, că se vor gândi mai adânc și mai departe pentru a ne da o democrație progresivă și cu părți bune, iar nu o contrafacere a ei. Multor spirite de elită, democrația le este antipatică. La ce bun să justificăm această antipatie prin alte noi și mari greșeli? Vreme îndelungată autoritatea s'a menținut numai prin forță, astăzi acest reazăm nu mai este îndestulător. Mulțimea redeșteptată cere autorității motivele sale de a fi, și aceasta trebuie să-i prezinte motive raționale, trebuie să-i dovedească că se exercită pentru binele *tuturor* guvernanților, iar nu numai pentru o anume clasă sau un anumit partid. Noi dorim o democrație curată, înțeleaptă și cumițită de experiențele făcute în alte părți, o dorim sprijinită pe consimțământul tuturor, pe consimțământul conștient, și nu pe consimțământul siluit, ademenit ori furat de perspectiva unor nerealizabile fericiri.

Orașul Cette din sudul Franței, eră acum opt, nouă ani unul dintre cele mai prospere. Cartierele sale populare, vesele, beneficiau de starea foarte bună a industriilor locale, cari dădeau viață întregului oraș, răspândind un bun trai îndestulător în populațiune. În numele unui pretins ideal social, frumos descris în teorie,

și după îndemnul a câtorva agitatori, muncitorimea pornește un șir de greve nesfârșite, cerând sporirea tot mai mare a salariului și reducerea orelor de muncă. În urma acestor mișcări, mare parte din industriași au dat faliment, alții au emigrat, și astăzi patroni și muncitori trăesc în cea mai neagră mizerie, iar Cette, vesela și prospera Cette, a ajuns un oraș aproape mort, un oraș în agonie!

Unde se va opri propaganda partidului liberal? Ce sfârșit neașteptat va aduce ea? Ști-va să arate popoului ce și cât se poate da? Ști-va să-l lămurească, să-l ție în hotare drepte? Ști-va din timp să-l oprească la marginea dușmană, dincolo de care îl așteaptă mohorâte, și sărăcia lui și sărăcia celorlalți?

Avem încă destule bogății. Să nu risipim grăbit această acumulare, această forță, care ar putea să se reverse în bucurie, în sănătate, în lumină asupra celor mulți. E grea sărăcia unora, dar și mai grea sărăcia tuturor. Ne-o spune un oraș de pe coastele Franței, ne-o spune Cette...

N. EM. TEOHARI

ȘTIINȚA

CATASTROFA DIN ITALIA

Cu cât știrile din sudul Italiei sunt mai precise, mai limpezi, cu atât grozăvenia catastrofei ese în relief, întrecând în pustieri și răpuneri de vieți omenești toate celelalte mari nenorociri telurice întâmplare pe continentul nostru. În câteva secunde, satele și orașele așezate pe coastele strâmtorei de Messina au fost prefăcute în ruini pe când cutremurul din 1755, cel mai însemnat eveniment din veacul al 18-lea—în afară de revoluția franceză — distruge în 5 minute înfloritoarea Lisabona din care numai rămâne nici o casă în picioare. Peste 32000 de oameni își găsesc pieira în svârcolirile pământului și mai ales ale mării, peste 27000 oameni cad victima cutremurului de pământ din Japonia dela 1896; aceste sunt cifre mici față de numărul cadavrelor scoase de sub acoperișurile și păreții dărâmați în cutremurul din Italia. Și totuși, ștergându-și ultimele lacrimi vărsate pe mormântul comun al celor cu care câteva zile mai înainte, au trăit împreună în dragoste în fericire, în făurire de planuri pentru viitor, cei rămași în viață se gândesc să reclădească Messina, și Reggio, să le dea poate o mai mare desvoltare, să le ridice ca niște monumente mărețe în amintirea celor ce au căzut victimă supremației Naturei. Nicăeri ca în Italia nu se poate prinde mai bine adâncă legătură între om și locul unde s' s născut. Abia se răcește lava revărsată de Vezuv și cei sărăciți, care fugeau în țipete deseserați din fața torentului de foc ce curgea în văi, se ridică din nou pe coama dealurilor, se reîntorc îndărăt taie pietre din lava pustiitoare și-și reclădesc coliba la loc. În cenușa ce acopera munca lor de zeci de ani, pun din nou cârligii de viță, îi îngrijesc să scoată mai repede rod din îmbelșugata hrană scoasă din măruntaele pământului. Țipetelor de groază, încetinite de vreme, urmează din nou cântecele de zbur-

dălnicie ale copiilor ce au uitat soarta străbunilor lor, până când o reînviere a focului nestâns îi alungă și pe ei. Și așa într'una. Italia e o țară a contrastelor: dintre om și natură, dintre frumos și groaznic, dintre liniște și cele mai dureroase chinuri. — Așa a fost, și așa va fi pururea.

Catastrofa cu care s'a încheiat anul 1908, nu e ultima, după cum nu a fost cea dintâi. Italia e țara clasică nu numai a artei, dar și a fenomenelor geologice interne, datorită constituțiunei ei geologice. E o șiră de munți — Apeninii — cuprinsă între două mari scufundături — Marea Adriatică și Tirenaică. — Tocmai în Calabria și Sicilia, munții se îndoaie spre a se îndreptă spre nordul Africei. Atlasul ne find de cât legătura dintre Apenini și munții de pe coasta Spaniei, Marea Adriatică, dar mai ales cea Tirenaică au provenit din scufundarea pământului dintre Italia și Peninsula balcanică sau dintre Italia și Corsica ori Sardinia. Peninsula italică e deci ca un soi de coamă între două mari gropi.

În natură fenomenele sunt aceleași în mare ca și în mic. Observe ori cine scufundăturile făcute de apele sălbatece sau de lutăriile săpate în coasta unui deal. Pe lângă săpătura principală, malul se rupe felii, felii crăpături concentrice cu groapa mare se formează, altele radiare le taie, așa că pământul e îmbucătățit iar bucățile se lasă în jos unele mai brusc, altele mai încet. Așa e și cu coasta de apus a Italiei. Groapa mare e Marea Tirenaică. Corsica și Sardinia sunt stâlpi rămași din întinsul continent ce s'a scufundat. Țărmlul peninsulei Italice prezintă golfuri rotunzite, semnele malurilor surpate. Pământul Calabriei și al Siciliei, e tăiat în sloiuri, printre care își face loc lava vulcanilor din Insulele Lipari (Stromboli, Vulcano). Aceste sloiuri se așează într'una, își schimbă echilibrul nestabil în care se găsesc și astfel se nasc cele mai multe cutremure. De aceea Calabria și Sicilia sunt un focar de cutremure, unele mai slabe, altele mai puternice, și nu e an în care aparatele de înregistrat mișcările scoarței pământului să fie complet liniștite. Catastrofa din ultimile săptămâni nu a fost cea dintâi în acele părți. În 1693, ca și în 1818, peste 6000 oameni au murit în Sicilia. În 1783, 400 de orașe și sate din Calabria fură distruse, găsindu-și moartea sub ruini ca și în valurile mării înfuriate, aproape tot atâtea oameni ca și în ultima nenorocire.

Ca și un om atins de o boală ce nu iartă, tot așa aceste două regiuni ale frumoasei Italiei sunt mereu amenințate de spaima morței. Fostul meu profesor dela Universitatea din Viena, vestitul geolog *Suess*, a indicat prin o zonă circulară, concentrică cu marginea Siciliei și a Calabriei, regiunea veșnic zguduită, condamnată să mărească întinsul mării Tirenaice, fenomenele geologice incepte din vremea terțiară continuându-se și azi.

Dar Italia nu e amenințată mereu numai în partea ei sudică. Toată peninsula, începând mai ales dela Genua, e coprinsă uneori de zvârcoliri seismice. În 1887 Riviera, dela Nizza și până mai la sud de Genua, a fost rău încercată; în 1703 orașul Aquila din încântătoarea regiune a Abruzzilor a fost pânăîn temelie dis-

trus; sfâșietorul măcel ce l-a făcut cutremurul din Ischia în 1883 asupra orașului de băi Casamicciola arată că frumosul Neapole e între ciocan și nicovală. Mai spre sud, în 1851, orașele Melfi și Rapolla avură soarta Messinei. Și astfel, dealungul Apeninilor (vezi figura), pământul nu e bine încă așezat, e neconținut cutremurat. Cauza e în vârstă tânără a șirei de munți, ce alcătuiește inima peninsulei și care nu a ajuns la completa stabilitate. Așa se explică cum pe fiecare an se observă în mijlociu aproape 40 cutremure în toată Italia, în afară de vre-o 700 cutremurături mici, însemnate numai de instrumentele sensibile. Țara lui Dante și a lui Michel Angelo vine cam a treia la rând, în ce privește numărul mare de cutremuri, fruntea ținând-o Japonia, unde locuitorii s'au deprins cu mânia pământului

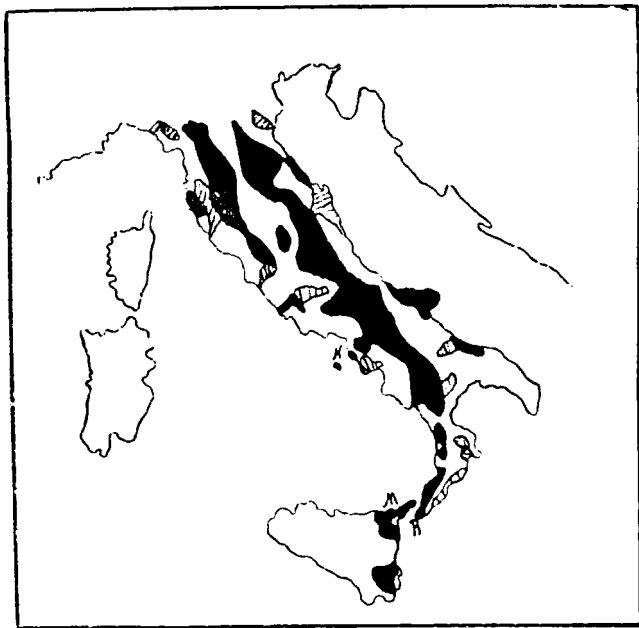

Fig. 1.—Peninsula italică cu regiunile seismice (din *Montessus*). Părțile înegrite sunt cele mai des și mai puternic zguduite; părțile cu linii au mai puține cutremure, iar în restul țării se simțesc prea slabe zguduiri.

ca țiganul cu scânteia, de oarece numai în Tokio, în ultimul sfert de veac, cam la 4 zile un nou cutremur dă de vorbă oamenilor. Al doilea rând îl ține patria lui Omer și a lui Phidias, al cărei pământ, în anul 1899, a fost zguduit peste 550 de ori, e dreptul, în tot întinsul roiului de insule, ce răsar din Marea Egee.

* * *

Messina a pierit în câteva clipe; strădania de ani o va învia, după cum pe ruinele orașului San-Francisco, se ridică azi mai mărețe și mai înalte case. E veșnica luptă între moarte și viață, între puterea naturii și a cea a omului cu voință încordată prin dragostea de loc și neam. Omul știe că natura e atotputernică și totuși se măsoară în luptă cu ea. Uită vremea de groază și privește viitorul cu încredere, cu speranța că încercarea a fost prea mare pentru a se mai repeta în scurt timp. De data aceasta însă Italianii vor trebui să imiteze pe frații lor în identică nenorocire, pe Japonezii stăruitori, al căror lanț de insule e un leagăn neconținut în mișcare. Știința nu poate încă prezice cutremurele, dar le poate atenua urmările. Japonezii stau în fruntea cercetărilor asupra cutremurelor de pământ, ei au căutat să puie în practică numeroasele observațiuni făcute în cele 30 de stațiuni seismologice, împrăștiate peste toată fața

țării lor. În primul rând atențiunea lor s'a îndreptat asupra construcțiunii caselor, spre a rezistă valorilor pământești, știut fiind că marile clădiri din piatră zidite, mai repede cad decât casele făcute din lemn, cu o elasticitate mai mare, după cum clădirile zidite pe un pământ moale rezistă mai puțin decât acele ridicate pe pământ pietros. Dacă știrile ziarelor sunt adevărate, în Reggio nu a rămas intactă de cât o casă clădită după sistemul Japonez, adecă după datele științei, iar, după altă știre, împăratul Japoniei a pus la dispoziția guvernului italian pe celebrul seismolog *Omarî*, împreună cu un stat-major de ingineri cunoscători în ale cutremurelor de pământ. Și așa noua Messină se va deosebi de cea veche, prin stilul nou, exotic al clădirilor, ceia ce va mări de sigur farmecul pitorescului, — vilele în genul elvețian și japonez cadrând de minune cu albastrul mării și al cerului mediteran, ca și cu verdeața strălucitoare a bogatei vegetațiuni siciliene. Prin nenorocirea ce a lovit poporul italian pe lângă deșteptarea unei înfrățiri universale, un semn îmbucurător și prevestitor de vremuri mai bune pentru omenire, se va da prilej încă odată să se arate că știința e caracteristica veacurilor ce vin, că prin ea se poate pune stavilă în mare parte puterilor sălbatice ale naturii și că lupta între om și natură nu e fără rod. Ori prin câte procesiuni religioase, emoționante în împrejurările date, s'ar căta a se înlătură pe viitor groaznicele hecatombe omenești, cutremurele nu se vor termina, căci pământul nu știe nici de milă, nici de soarta omenirii.

Dar jalea nu ar fi cuprins provincii întregi, mii de orfani nu s'ar fi refugiat în toate părțile țării, dacă datele științei ar fi fost băgare în seamă mai din vreme. Religia poate alina sufletele îndurerate, aruncând vâul uitărei mai repede peste inimile celor ce au rămas în viață, pe când știința întinde mâna de ajutor, ea dă siguranța relativă în viitor, înlăturând pe cât se poate repetarea nemiluitei decimări omenești și dezastrul economic. E o deosebire însemnată ce dă valoare muncii omului.

Iași.

PROF. DR. I. SIMIONESCU.

LEGEA EVOLUȚIUNII SOCIALE

Celebrul filosof italian Vico formulează în *Scienza nuova* următoarea axiomă pentru evoluția vieții sociale ¹⁾:

«Legislațiunea ia pe om așa precum este dela natură pentru a face din el cea mai bună întrebuintare în societate. Din ferocitate, din egoism și din ambițiune, din aceste trei viciuri cari rătăcesc genul omenească, ea scoate armata, comerțul și elita, adică forța, bogăția și știința republicilor; astfel că aceste trei viciuri, care ar fi capabile să distrugă specia omenească, creiază fericirea socială».

Și apoi Vico adaogă:

«Această axiomă demonstrează existența unei providențe divine, care este și planul divin al legislațiunii. Din pasiunile unor oameni absorbiți cu desăvârșire

1) Giambattista Vico, *Principii di Scienza nuova*.

în interesele lor private; din oameni cari ar trăi ca niște bestii sălbatice în singurătate, legislația scoate ordinea civilă care le permite acestora să trăiască în societate».

Această providență divină nu este însă alta decât selecțiunea socială.

Din lupta intereselor egoiste să produc primele tresăriri ale conștiinței publice. Aceste tresăriri formează curente și curentele sunt la dispoziția omului, care deviându-le sau dirijându-le după planul unei idei, le transformă în puteri sociale. În puterile sociale însă aproape că nu mai este de recunoscut egoismul celor ce au pornit întâi curentul. În puterea justiției bunăoară, putere așa de apreciată în statele moderne, cine mai recunoaște lungul trecut al deprinderilor barbare și egoiste? Fiecare cetățean, de astăzi, se simte apărut în averea și persoana lui, prin puținele cuvinte tipărite în textul unei legi, și consideră ca un lucru de sine înțeles, consimțământul pe care îl dau și ceilalți cetățeni ca să se respecte această lege! Se pare așa de natural ca acele cuvinte să fie respectate din momentul ce sunt acolo; și cu toate acestea ce vijelios trecut au în urma lor acele cuvinte! Raportul juridic pe care ele îl crează între diferiți cetățeni, raport așa de limpede la înțeles și care acum poate să fie și dedus din principii largi umanitare, și-a făcut apariția în lume prin fapte, pe care aceste principii umanitare le-ar considera astăzi cel puțin drept criminale.

Originile omenesci ale ideii de justiție sunt pasiunea răzbunării și sentimentul de egalitate. Pasiunea răzbunării este una dintre cele mai vechi cunoscută sufletului omenesc: ea își are rădăcinile în instinctul de conservare, și anume în trebuința pe care o simte atât omul, cât și animalul, să se împotrivescă la lovitura ce primește răspunzându-i în mod mecanic; ea stă în instinctul orb și irațional care face pe copil și pe sălbatic să bată obiectele moarte de care ei s'au lovit. Reduse la ultima sa expresie, răzbunarea este o izbucnire reflexă, analoagă mișcării involuntare pe care o fac pleoapele când ochiul este amenințat.

Răzbunarea sălbaticului este de o intensitate necunoscută omului civilizat. „Peile roșii, istorisește americanul Adairs, simt cum le arde inima în piept, zi și noapte, până ce n'au vărsat sânge pentru sânge. Ei transmit din tată în fiu amintirea uciderii unei rude sau chiar a unui membru din clan, fie acesta și o femeie bătrână... Răzbunarea trăește de sute de ani, dar are încă dinți de lapte, zice un proverb afgan¹⁾).

Răzbunarea primitivă a fost înlocuită treptat prin despăgubiri materiale, și numai în urmă, adică cu mult mai târziu s'a ajuns la principiile abstracte cari ne conduc astăzi. Trecerea la principiile abstracte de astăzi s'a făcut însă prin mijlocirea oamenilor purtători de ideal, oamenii mari ai diferitelor vremi. Ciocnirea intereselor contrarii pregătește calea acestora; le dă pârghia de care aceștia aveau nevoie pentru a valoră idealul lor. Fapta unui om mare ar fi trecut neobservată dacă n'ar fi existat această pârghie pregătită mai dinainte.

Și tot astfel cu diferitele alte puteri sociale. Proprietatea nu are un trecut mai pașnic. Răzbunarea, ura, egoismul îndârjit, hoția, toate au contribuit desigur pentru a face pe primul proprietar; și totuși din ciocnirea acestora s'a ajuns la principiile de drept, pe cari s'au putut în urmă așeză statele civilizate.

Primul om, zice J. J. Rousseau, care îngrădind un teren, i-a venit în gând să zică: *acest teren este al meu*, și a găsit oameni așa de naivi cari să-l creadă, a fost adevăratul fondator al societății civile. Câte crime, războaie, omoruri, mizerii, n'ar fi abătut din calea omenirii acela, care ar fi smuls atunci îngrădirea și ar fi strigat celor de față: ferți-vă de a ascultă pe acest nelegiuit; sunteți pierduți dacă uitați că recolta este a tuturor și pământul nu este al nici cui¹⁾.

Adevărul este însă tocmai dinpotrivă. Acela care a tras pentru prima oară un șanț în jurul unei bucăți de pământ pentru a deveni proprietarul ei, a fost primul vestitor al unor timpuri mai liniștite; fapta acestui om a pus capăt vărsărilor de sânge, și a restrâns lupta între oamenii la o luptă de interese economice. Și evoluția proprietății nu s'a terminat încă. Vom avea desigur multe ciocniri de interese egoiste până ce vom ajunge la principiile corespunzătoare unui înalt ideal.

De asemenea și cu puterea spirituală a religiunii; și cu puterea științei; și cu puterea opiniunii publice, etc. De toate acestea vorbim ca de niște puteri, fiindcă ele reprezintă anumite deprinderi sufletești conexe, care servesc oarecum drept albiă pentru cursul fenomenelor sociale de astăzi. Cât de turburate n'au fost însă și aceste puteri în trecutul lor! Dacă luăm în special știința, vedem că progresul ei n'a venit de loc din înaintarea liniștită a cunoștințelor teoretice. Am avut dese ori ocaziunea să arătăm, că simpla grămădire de cunoștințe nu explică producerea momentelor hotărâtoare din dezvoltarea științei. Un moment hotărâtor din dezvoltarea științei a fost arătarea idealului creștin; ideal care la prima vedere nu are nimic de a face cu știința teoretică, și cu toate acestea din înrădăcinarea acestui ideal să produsera condițiunile care favoriză dezvoltarea științei la începutul erei moderne. O nouă atitudine în moralul omului aduse cu sine o nouă atitudine în privirea orizontului științific; din adâncul inconștientului sufletească se treziră idei și principii care făcură cu puțință dezvoltarea științei teoretice de mai târziu. Astăzi ne este ușor să vorbim de o știință obiectivă, care are axiome și concepțiuni fundamentale, fiindcă nu ne mai gândim la lupta sufletească care a precedat credința noastră în această obiectivitate; astăzi intuițiunea ne este mai liniștită, fiindcă atitudinea morală a creștinismului a curățit-o de amestecul supranaturalului. Dar înainte nu fusese tot astfel; concepțiunile fundamentale ale științei în loc să fie redarea intuițiunii fenomenelor prin abstracțiune, erau uneori, postulate morale și religioase, alteori, speculațiuni metafizice asupra substanței lucrurilor. De toate aceste rătăcirii am scăpat grație revoluțiunii morale provocate de religiunea creștină și nu grație îngrădirii liniștite a cunoștințelor teoretice.

1) Paul Lafargue, *Le déterminisme économique de Karl Marx*, pag. 97—98. Comp. și E. Westermarck, *Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe*, pag. 33 și urm.

2) J. J. Rousseau, *De l'inégalité parmi les hommes*. Inceputul la partea II.

Evoluția puterii spirituale pe care o exercită religiu-nea asupra popoarelor urmează aceeași cale. La început puterea aceasta n'are aproape nimic spiritual în-trânsa; căci egoismul omului este prea feroce pentru a cedă spiritualității, dar deprinderile egoiste găsesc ele însăși, în viața socială, prilej ca să se sprijine pe credința într'o ordine ideală, în care fiecare individ își are valoarea și câteodată și nemurirea sa asigurată, și astfel, din deprinderile egoiste reunite sub presiunea vieții sociale să dezvoltă treptat pârghia idealului religios. Christ ar fi venit prea de timpuriu pe lume, dacă în jurul său n'ar fi fost atâtea oameni săraci și fără familie cari aspirau și ei să fie în rândul celor primiți în templul Dumnezeirii...

Evoluția opiniunii publice, ca putere, o putem urmări în zilele noastre chiar. Tribunalul imparțial al opiniei publice, care să împartă blamul și lauda, după merit, nu este încă format, dar neajunsurile pe cari el le întâmpină acum nu sunt o cauză care să-l oprească pe viitor să se formeze. Se va constitui și puterea opiniei publice pe baza unor principii ideale, cum s'a constituit și puterea justiției și a proprietății. Ciocnirea patimilor egoiste va pregăti calea idealului și pentru opinia publică, întocmai cum a pregătit-o și pentru celelalte puteri sociale. Din barbarie și egoism se va ridică pe viitor idealul, întocmai cum din tina murdară a pământului răsar florile cari înveselesc natura.

La puterile sufletești ale individului aceeași în-lănțuire cauzală. Actul voluntar în care culminează viața sufletească a individului, nu este posibil până ce nu-i este pregătită calea de lungul șir al actelor reflexe și automate. Numai după ce am învățat să mergem în mod mecanic suntem capabili de a ne îndreptă mersul în mod voluntar; și numai după ce stăpânim articulațiunile limbajului în chip automat suntem capabili de oratorie. Actul judecării, de asemenea, este precedat de lungul șir al asocierilor pasive cari să produc între-stările de conștiință. Nici o deprindere, nici o coordonare de fenomene sufletești, nu se poate fixa în sufletul nostru fără ca la baza lor să nu întâlnim deprinderi și fenomene de o altă înfățișare. Actele de spontaneitate în funcțiunea voinței și a judecării, din care se alcătuiesc apoi deprinderile conștiente ale omului cult, toate au la obârșia lor acte de natură reflexă și pasivă; numai din împreunarea și ciocnirea acestor din urmă să pregătește calea pentru cele dintâi.

Aceasta am văzut-o în special, în formarea caracterului; aci numai după formarea imaginiilor kinestetice se face posibilă activitatea voluntară și consecventă a caracterului.

Puterile sufletești conștiente sunt precedate totdeauna de în-lănțuirea cauzală a fenomenelor inconștiente; totdeauna iraționalul face cu puțință raționalul.

«Care este explicarea acestui fapt pe care îl întâlnim dar, atât în viața socială, cât și în viața individuală? Exprimă el o lege generală care guvernează cauzalitatea psihică în toate manifestările ei? Fără îndoială; și tocmai din necunoașterea în mod mai precis a acestei legi rezultă principala dificultate de care se isbește progresul științei sufletului și progresul științelor sociale de astăzi. Aceste științe n'au ajuns încă să cunoască

teoreticește raportul de echivalență care există între diferitele forme de energie psihică, și sunt mărginite să constate în fapt că un raport există. Psihologii și sociologii de astăzi sunt cu știința lor în stadiul, în care se găseau odinioară fizicienii dinainte de J. Robert Mayer, cari știau prea bine că travaliul mecanic se poate transforma în căldură, fiindcă în practica vieții ei vedeau această transformare, dar nu știau după ce lege de echivalență să operează transformarea. Psihologii și sociologii constată în-lănțuirea cauzală a diferitelor fenomene sufletești, dar nu pot preciza echivalența după care acestea să transformă unele în altele. Din această cauză lipsa de prevedere în știința sufletului și în științele sociale; și din această cauză, mai ales, dualismul dintre lumea externă și lumea internă, în aceia ce privește rolul persoanei omenești în dirijarea succesiunii fenomenelor. În lumea externă dirijarea fenomenelor este ajutată prin cunoștința legii de echivalență dintre diferitele forme ale energiei, pe când în lumea internă, neexistând această cunoștință, dirijarea este lipsită de o busolă sigură. Faptele de hereditate cu care ne-am ocupat mai înainte, și care constituiau principala dificultate la formarea științei *Ethologiei*, despre care vorbea J. S. Mill, nu oferă în realitate pentru știința sufletului altă dificultate, în afară de cea care rezultă din necunoștința legii de echivalență, căci psihologul constată participarea lor în determinarea actelor sufletești, dar el nu cunoaște încă legea cauzală după care succesiunea fenomenelor să produce cu necesitate.

Dar aceasta necunoștință, să nădăjduim, că nu va fi veșnică. *Ignoramus sed non ignorabimus*. Incercările psihologului și filosofului W. Wundt, pentru lămurirea acestei probleme, constituiesc un bun început chiar de pe acum. O mai îndelungă observare și experimentare asupra fenomenelor sufletești va da probabil omului de știință cunoștința acestei legi de care el are cea mai mare nevoie astăzi.

W. Wundt formulează principiul cauzalității psihice în modul următor ¹⁾.

«Ori în cotro ne-am întoarce privirile în domeniul acelor fenomene, pe care, în înțelesul cel mai larg al cuvântului le numim asocieri psihice, — căci toate fenomenele psihice fiind în legătură, prin urmare toate constituiesc asocieri, — ori în cotro ne-am întoarce privirile în domeniul cel larg al fenomenelor psihice, în totdeauna ne iese la iveală acciași trăsătură caracteristică a acestora și anume: produsul rezultat dintr'un număr de elemente este ceva mai mult, decât suma acestor elemente, și nu ceva mai mult prin adaosul vreunei însușiri oare-care, rămânând constituția lui de altfel acciși cu a elementelor din care a rezultat, ci ceva mai mult în înțelesul că este un produs nou, cu o constituire neasemănată cu cea a factorilor din care a rezultat. Aceasta proprietate fundamentală a succesiunii psihice vom numi-o principiul *rezultantelor creatoare*. Cuvântul rezultante vrea să ne indice, că produsele psihice se pot descompune în elementele și asocierile, din

¹⁾ W. Wundt, *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (1903) III, pag. 778 și urm.

care sunt eșite, în tocmai cum și rezultantele mișcării mecanice se pot descompune în componentele lor; dar predicatul creatoare vrea să ne atragă atenția, că rezultanta psihică nu este de același fel și de aceeași valoare cu elementele din care este eșită, așa precum rezultanta mișcării mecanice este de același fel și de aceeași valoare cu componentele sale, ci că rezultanta psihică este un ce specific nou, în adevăr produsă de elementele sale, dar nu și cuprinsă în aceste elemente și având și o valoare nouă, superioară.»

Acelaș principiu, privit cu deosebire în aplicațiunile sale sociale, îl mai numește Wundt și principiul *heterogoniei scopurilor*.

El vrea să ne spună că scopurile realizate depășesc motivele, sau tendințele inițiale dela care ele au pornit, din cauză că pe drumul dela începutul până la sfârșitul unei serii de fapte se adaogă continuu, din efecte secundare și nevoite, motive noi, care sunt cu atât mai numeroase cu cât seria este mai mare.

Ni se pare că aceste principii, așa cum le formulează W. Wundt, păstrează un caracter prea teologic, și că ele ar putea fi mai bine susținute avându-se în vedere selecțiunea socială. Pe baza selecțiunii sociale ar dispărea din ele și nepotrivirea care rezultă dintre cauzalitatea psihică și cauzalitatea mecanică. Pentru Wundt cauzalitatea psihică se îndreaptă în spre o creștere de energie, pe când cauzalitatea mecanică este limitată de principiul conservării energiei, și aceasta din cauză zice Wundt, fiindcă este o nepotrivire între elementele sufletești și rezultatele lor. Dar această nepotrivire o întâmpinăm și în viața organică animală, întru cât punem în comparație valoarea pe care o au anumitele variațiuni individuale pentru conservarea unei specii animale și mijloacele de care natura se servește pentru a produce aceste variațiuni. O variațiune utilă speciei nu se deosebesc din punct de vedere al valorii sale fiziologice, de o altă variațiune inutilă și cu toate acestea ce deosebire, din punctul de vedere al valorii filogenetice, a uneia față de cealaltă! Cea inutilă dispărea dinpreună cu viața individului, pe când cea utilă se fixează în viața speciilor viitoare. N'ar fi astfel un motiv să vorbim și aci de o creștere de energie în favoarea acestor din urmă variațiuni? De sigur. Dacă însă luăm în considerare faptul selecțiunii naturale, acest motiv se înlătură de sine. Atunci în loc de a mai avea în vedere variațiunile și efectele lor, în parte, avem în vedere adaptarea organismului la mediu, și aceasta putându-ne servi drept unitate totală spre care converg toate variațiunile individuale produse, dispărea și nevoia de a mai vorbi de o creștere de energie; atunci conservarea speciei servește drept rezultată constantă pentru toate transformările ce se petrec în lumea animală, întocmai cum suma constantă a energiei fizice servește drept rezultată a tuturor transformărilor ce le vedem în natura moartă. Astfel și în domeniul energiei sufletești. Unitatea societății ne poate servi drept principiu fundamental pe baza căruia se explică toate transformările ce le întâlnim în domeniul sufletețesc, fără a fi nevoie de principiul creșterii de energie. În cazul acesta explicarea plus-valurilor ce le întâlnim în succedarea fenomenelor sufletești ne-ar da o selec-

țiune socială care este tocmai pusă în serviciu conservării societății.¹⁾

Oricare ar fi însă teoria care ne va da explicarea cauzalității psihice, faptul semnalat de Vico, de Wundt, și de mulți alți, de altmintreli, nu poate fi tăgăduit; cauzalitatea psihică nu împreună fenomene de aceeași formă. Ideile și deprinderile, cu care se fălește cultura noastră de astăzi, sunt precedate de stări sufletești, cu cari ele par a nu avea nici cea mai depărtată analogie. Întocmai cum în natura externă există o înlănțuire între fenomene ce aparțin la forme diferite de energie,—fenomenele de căldură succed celor mecanice, și cele mecanice celor de căldură sau electricitate etc., tot astfel și în lumea sufletească. Între inconștient și conștient, irațional și rațional; egoism și altruism, etc., există posibilitatea unei înlănțuiri strânse, pe care experiența ne-o arată, și pe care știința va veni odată să ne-o fixeze în legi precise. Este tot așa de greșit a crede că deprinderile cu care ne fâlim astăzi sunt eșite din deprinderile de aceeași natură cu care ar fi început odată omenirea, cum este de greșit a crede că focul de care facem uz astăzi în bucătărie continuă din generație în generație focul primitiv pe care Prometheu l-a dăruit omenirii. A fost un timp în adevăr, când oamenii neștiind de transformările diferitelor forme de energie, își păstrau focul în templu și pedepseau aspru pe vestalele care îl lăsau să se stingă. Astăzi asemenea pedeapsă nu mai amenință pe nimeni, întrucât este vorba de fenomenele naturii externe, dar amenință încă pe mulți, întrucât este vorba de fenomenele sufletești. În domeniul vieții sufletești omul are trebuință de temple separate, în care întocmai cum se păstră focul odinioară, să fie păstrate sentimentele bune și ideile generoase; sentimente și idei cari servesc apoi ca să se transmită din generație în generație, prin contactul direct între suflete, așa cum creștinii aprind o lumânare din flacăra altei lumânări. Când legea cauzalității psihice va fi cunoscută, atunci va dispărea probabil și utilitatea templelor separate, căci sentimentele bune dimpreună cu ideile generoase vor putea fi produse din condițiunile lor naturale fără să fie nevoie de continuitatea lor sufletească directă; iar templele lor vor dispărea, sau mai bine zis, lumea sufletească întreagă va forma pentru ele un singur templu de păstrare, așa cum s'a întâmplat și cu templele în care se păstră focul în vechime: acestea au dispărut, fiindcă oricine astăzi își poate procura focul cunoscând condițiunile naturale ale producerii lui. Dar, negreșit, de cunoștința exactă a legii cauzalității psihice suntem încă departe; ea formează până acum numai un ideal. Până la realizarea acestui ideal ne stau la dispoziție cunoștințele empirice pe cari le scoatem din observarea minuțioasă a faptelor; și aceste câte sunt, sunt încă destule pentru a ne dovedi cu câtă ignoranță procedăm în multe din împrejurările vieții practice.

Câți sunt oamenii cari știu utiliză experiența vieții pentru a-și cultivă puterea voinții lor? Foarte puțini; aproape de necrezut cât sunt de puțini. Chiar și aceia

1) A se vedea asupra acestei căștiuni și *Studii filosofice*, I, Problemele psihologiei.

cari și-au format convingerea că în natură nimic nu se produce la întâmplare, că totul este determinat de legi cauzale, chiar și aceia, în materie de experiență sufletească, nu dau nici o atenție la determinismul care guvernează faptele lor. Toți se împacă cu credința că fenomenele voinții se produc la întâmplare, și se împacă cu aceasta în practica vieții chiar și aceia cari teoreticește susțin contrariul. La fenomenele, cari se produc în natura externă, omul, cât de neștiutor, totuși este obișnuit să le urmărească efectele și să vadă cum aceste efecte se leagă cu fenomenele ce vin în urmă și, adeseori chiar, să țină minte succesiunea fenomenelor pentru a o ști utilizată mai târziu; la fenomenele voinței însă niciodată nu se dă această atențiune. Ce lasă în suflet o faptă săvârșită? Se refrânge după urma ei și un efect pentru suflet; un efect care să stea într-o înlănțuire apoi cu alte fapte viitoare? Cine dă atenție la aceste întrebări? O faptă săvârșită își are efectele sale în lumea externă, gândește fiecare; sufletul nu primește dela ea nimic fiindcă el îi servește drept cauză.

Astfel lanțul fenomenelor sufletești se închide după fiecare faptă; sufletul este solicitat de lumea externă ca să producă o faptă, el produce fapta, și cu aceasta s'a sfârșit; efectele faptei trebuesc căutate iarăși în lumea externă. Fenomenul sufleteș este așa dar ca un călător care parcurge un drum fără gândul de a mai reveni pe el vreodată. În deșert experiența dovedește fiecărui om că lucrurile se petrec altfel, mai nimeni nu gândește să utilizeze această experiență. Și cu toate acestea fiecare are în această experiență mijlocul ca să-și cultive puterea voinței sale. Fapta săvârșită se refrânge asupra sufletului, în care lasă o dispoziție ce tinde să recheme din nou o faptă identică, și nu depinde decât de om ca să-și cultive în așa fel dispozițiile lui sufletești pentru ca din ele să răsară o putere a voinței. Dacă ar intra în obiceiul oamenilor reflectarea asupra efectelor produse în sufletul lor propriu de faptele lor, am avea mai rar ocaziunea să ne plângem de lipsa caracterelor. Dar obiceiul acesta se vede că este greu de introdus în practica vieții. Fenomenele îndepărtate din natura externă sunt urmărite și păstrate în minte cu în lăntuirea lor cu tot, pe când cele apropiate ale sufletului sunt urmărite fără interes, și puse în legătură cu tot soiul de cauze extraordinare și câteodată chiar și supranaturale. De aci dualismul care separă lumea externă și lumea internă; și de aci și tânguirile, ce se aud, că în lumea externă puterea omului este aceea a unui cuceritor, pe când în lumea internă el este un sclav supus la toate capriciile soartei. Cunoștința causalității psihice ar înlătura credința în acest dualism, și ar da omului totdeodată o adevărată îndrumare pentru cunoașterea de sine.

C. RĂDULESCU-MOTRU

BIBLIOGRAFIE

Indreptarea învățământului, revistă politico-didactică. Director Sabba Ștefănescu. București Ianuarie 1909.

Columna lui Traian, revista cercului funcționarilor publici din Constanța. 1 Ianuarie 1909.

Luceafărul Sibiu. 16 Ianuarie 1909.

LITERATURA

POVESTEA UNUI URIAȘ

Odată eră într-o țară un uriaș puternic. El dormea de mii de veacuri un somn greu, frate cu moartea, având drept căpătâi coasta unui munte înalt, împodobit cu păduri nepărunse, iar tălpile picioarelor sale erau scăldate de apa liniștită a unui râu lat și adânc.

El dormea uitat acolo, nu știa ce se petrece pe lumea asta, sufletul îi eră amorțit. Deasupra trupului său nemișcat se adunase nămol, din care crescuse buruieni otrăvitoare, iar piticii călătoriau în voie pe brațele și pieptul lui desvălit, și toate jigăniile pământului își făcuseră culcuș în pielea sa bătătorită; — iar el nu simțea nimic. Numai fruntea sa înaltă de șapte stânjani, eră încrețită de visurile grozave ce-i frământau somnul, brațele sale erau înegrite și roase de șuvoacele aspre ale vadurilor vremei.

Uriașului așa îi eră scris parcă, să doarmă mereu, vrăjit de fermece iscusite și legat cu lanțuri de fier de stâncele puternice ale munților.

Dar odată când îi eră somnul mai zbuciumat, se opri o rază slabă de lumină — dar călduroasă ca soarele în miezul zilei de vară — se opri ușor pe genele ochilor săi. El strânse pleoapele prin somn, pielița obrazului său vântat se mișcă neliniștită, un zâmbet de nădejde făcu să-i tremure buzele.

Totuși dormea încă.

Dar raza aceea dumnezeiască se jucă blând pe genele sale, parcă o pânză de bucurie tainică îi învăliuși fața; el făcu o sforțare și, se deșteptă.

Deschise ochii mari. Un fior neînțeles îi trecu prin tot corpul. Privea cu acea nerăbdare și curiozitate copilărească spre albastrul senin al cerului, ca un copil spre locuri necunoscute și nespuse de frumoase. Toată făptura sa se cutremură de mulțumire; un țipăt izbucni din pieptul său, dar se opri în gâtul lui uriaș prefăcându-se într'un oftat adânc, dureros, mut ca și când ar fi scăpat de o mare greutate.

Se ridică într'un cot.

Atunci munții se clătinară, brazii codrilor începură să freacă îngrozitor, apa care murmură dulce la picioarele sale, începă să facă volbure și să vuiască, valurile mugeau ca un cântec de pierzare, bătând învierșunat malurile pustii și stâncoase.

Uriașul privea neclintit. Pe fața lui brăzdată de semnele adânci și tăcute ale suferinței, se citea dorința ne-strămutată de viață; — un zâmbet dureros îi alunecă pe față, când văzu frumoasele priveliști ale lumii.

Nimeni nu eră bucuros de trezirea accia furtunoasă și neașteptată, de furia razbunătoare, nesocotită și patimașă a Uriașului; dar mai ales piticii tremurau înspăimântați și ca niște gângăni ce fug de lumina zilei, se risipiră care încotro, ca puii de potârniche.

Atunci Uriașul strigă cu un glas ce semănă cu tunetul ceresc:

— Cine îmi poate spune mie, cine sunt eu, și unde mă aflu? Ce rost are ființa mea pe lumea asta, și de ce fac umbră pământului; — pământului pe care îl

păzesc de arșița cumplită a soarelui, cu trupul meu uriaș?

La glasul lui detunător, se iviră tremurând câțiva pitici, se închinară adânc și îngânară :

— Uriașu'e puternic, slăvit să fi de-apururea tu, la glasul căruia răsună cerul! Noi nu știm cine ești și unde te afli, vom chema însă descântători și vraci neîntreцуți, vom chema înțelepții cei mai vestiți, ei îți vor da răspunsul și te vor mulțumi!

Uriașul tăcu, nemulțumit că nu-i poate nimeni deslega întrebarea; de aceea încreți fruntea și se scutură odată puternic. Se auzi un țipăt grozav. Atunci căzută de pe el sfărâmurile unor vremuri vitregi, se dărâmară cu zgomot la pământ, toate movilele de lut cleios, care crescuseră pe pieptul său, toate legăturile de fier din jurul gâtului său, care îi zugrumau răsuflarea.

Și ori-cât de multă zarvă s'a făcut atunci, Uriașul nepăsător stătea nemișcat într'un cot, nu băgă în seamă spaima cumplită a oamenilor, numai ochii lui erau încă rătăciți și sprincenele posomorâte.

Dar cât ai clipi vestea ocoli întreg pământul, se duse mai iute ca săgeata trăsnetului ceresc, împrăștiind pretutindeni groază și nesiguranța zilei de mâine; dar dintre toate fapțurile țării aceia, piticii erau cei mai înspăimântați de deșteptarea Uriașului, — cu ei aveau Uriașul a se răfui în deosebi — de aceea scoteau urlete pe la toate răspântiile, gurile lor spumegau de mânie iar mai presus de orice îi chinuă frica de moarte. Așa eră primejdia de mare, că până și vracii cei ce știu și toaca'n cer, erau gânditori și neliniștiți.

Făcură sfat; unii ziseră :

— Să-i spunem povești duioase, povești cu feți-frumoși dornici de dreptate; Uriașul e un copil și va adormi în curând!

Dar cei mai mulți se împotrivră.

— Nu mai au trecere poveștile în fața lui, l'am scăpat de a deschis ochii prea mult; — poate-i păcatul nostru și trebuie să-l tragem, poate că așa ne-a fost scris!

În murmurul trist și deznădăjduit de glasuri, piticii așteptau parcă judecata zilei din urmă, iar uriașul stătea ca aiurit. El văzuse lumina și lumina îi mângăea atât de dulce inima, că vocea îi pierise, nu mai putea grăi un cuvânt. Pe fața lui se vedeă o îndărătnicie crudă de a trăi viu, eră o sete de viață care te înfiora; — se săturase sârmanul de atât somn fără voie.

Și totuși trebuia adormit.

Toți umblau ca prinși de frigurile morții, se strângeau mănunchiu și se întrebau cu groază :

— «Ce va fi de acuma? Ce soartă ne așteaptă? Dormi-vom noi în locul lui? Nu, noi nu putem dormi! De ce să dormim? El îi deprins cu somnul, noi nu suntem. Noi avem soarele întreg de când îi lumea, el abia acum a primit o rază singurată, și cine a îndrăznit oare să i-o dea?»

Vracii cei iscusiți piecară capetele în jos, se gândiră o clipă, apoi de odată tresăriră, ridicând ochii asupra mulțimei înspăimântate.

— «Voi oameni, bucurați-vă! Goniți spaima din sufletele voastre, fețele să vă strălucească de bucuria

isbândeii. Ce-i drept, Uriașul e un copil neastâmpărat; dacă nu vrea să asculte povețele noastre alinătoare, îi vom cânta cântece de leagăn, cântece îngerești, cum n'a mai auzit nici odată, și fermecat de dulcea armonie a cântărilor, Uriașul va pleca capul său îngrozitor în somnul de veacuri ce l'a stăpănit până acuma!»

Se dădu sfoară în toate cuprinsurile pământului.—cât e de lung și de lat pământul, sunară în tâmpine, ca să se strângă cântăreții cei mai vestiți. Și atunci sosiră corurile cele neîntrecute, sosiră corurile în sute și mii de glasuri.

Lumea așteptă neliniștită, înspăimântată, neîncrezătoare încă chiar în izbânda cântecului celui dulce.

Și-au mers cu toții. Se adună lume după lume, ca la sărbătoare. A fost cea mai încântătoare clipă, ce i-a fost dat pământului să vadă.

De odată începură corurile să cânte.

Ca o undă de liniște se răspândi,—o liniște de mormânt,—codrii își plecară fruntea la pământ și ascultau nemișcați, apele își domoliră mersul, iar cerul se umplu de nouri albi, ce se rupeau în fășii tremurând în văzduhul depărtat, urmăriți de sunetul duios al cântecelor.

Și corurile ziceau mereu: unele cu glasul lor suptire de privighetoare, altele îngănuu din când în când cu glasurile lor pline, iar toate împreună făceau o melodie dumnezeiască, de-ar fi adormit și heruvimii din rai.

La întâia undă dulceagă revărsată de atâtea graiuri deosebite, Uriașul se cutremură, simți așa ca o săgeată că-i străbate tâmpinele, apoi o căldură moleșitoare îi cuprinse întreg trupul, genele i se lăsau fără voie peste ochi, urechile îi țiuiau de mulțimea cântecelor puternice.

La capul său se află un stejar rotat și înalt cu vârful până în cer. Pe cea din urmă cracă din vârf, se află un vultur;—vulturul care stăpâneă văzduhul ținuturilor aceloră. Uriașul ridică ochii rugători spre dânsul spre pasărea aceea măeastră, să-l răcorească cu câteva picături de apă, să-i dea puteri de luptă. Vulturul însă era cu aripele legate, ținut în depărtarea aceea din cer, era străin cu totul de lumea noastră pământescă, că nu se putu cobori până la sârmanul însetat.

Atunci Uriașul șovăi, cotul în care se sprijinea alunecă, și căzută la pământ învins de somn. Au fost mai tari cântecele de cât puterea lui nebiruită, doar cântecul inmoaie sufletul omului și dacă i-ai prins omului inima, curând îl biruești și pe dânsul.

Uriașul stătută o clipă, așa amorțit, fără viață, aproape mort, dar deodată se scutură din nou, îndărjit, și se ridică într'un cot.

Ochii lui erau îngrozitori, fața sa părea o întindere de pământ nemărginită, întreg corpul îi tremură într'un zbucium dureros; o luptă pe viață și pe moarte se încinse în sufletul său.

Iar corurile își ziceau neconținut cântările lor alese și neconținut răsunau a pustiu glasurile lor de pierzare.

Piticii văzând zbuciumul lui, începură să zâmbească, se îmbrățișau cu duioșie și ridicau imnuri corurilor fără seamăn, prea măbind iscusința vracilor.

În vremea asta Uriașul se luptă cu el însuși. În frământarea aceea grozavă, eșiau flăcări din pieptul său încătușat, prăvălea stânci cu pumnii lui îngrozitori; mai la urmă începu să slăbească, ochii lui începură să apună

și priveau atât de dureros cu ultima lor licărire de viață, că răscoliră freamătul codrilor ca o furtună, și vuetul cumplit al apelor.

Tremurând se lăsă incetșor la pământ, așeză capul pe coasta muntelui despădurit, închise ochii și adormi c'un zimbet sfâșietor pe buzele sale uriașe.

Cum adormi Uriașul, lumea se liniști.

Piticii, gușați și rotunzi, își văzură de treburile lor înainte, călcând însă cu mare teamă și mai mult în vârful degetelor pe trupul său adormit. Așa parcă se luase o greutate de pe sufletul tuturor; rostul lumii se îndrumă din nou pe făgașul obișnuit.

În curând s'a uitat întâmplarea aceea grozavă pe pământ, dar la capul Uriașului tot mai freamătă un prieten credincios codrul cel verde, stând de pază, iar pâraiele murmurând incetșor, îi șoptesc povestea lui cea tristă.

Agust 1907.

VIRGIL CARAIVAN.

UN FRICOS

Ceva mai bun și mai rău decât un om.

Paul Bourget.

Niciodată să nu ziceți cuiva că-i un *fricos*. Căci nimenea nu știe bine în ce constă frica și nimenea nu cunoaște cauzele numeroase și complexe cari o hotărăsc. Fără să mai ținem seamă de firi, cari fac ca un om să fie mai iute, altul mai puțin iute și care îndură pentru un moment numai insulta și așteaptă să se răzbune pe 'ndelete,—sânt mii de împrejurări de timp, de mediu, de vârstă, de educație, de cari ar trebui să ținem neapărat seamă, înainte de a judecă pe cineva. Ș'apoi vitejia variază după împrejurările în cari ea se produce. S'au văzut oameni nespuse de curajoși înaintea unui pericol fizic, tremurând și plângând ca femeile, în fața unui pericol moral. Târâe-săbii hrăniți numai cu praf de pușcă și acoperiți de răni glorioase, au dat înapoi când a fost vorba de o luptă de conștiințe. S'au văzut lași, făcând într'o bună zi acte de eroism. Și dinpotrivă, s'au văzut eroi apucați de o frică copilărească, când a fost vorba să-și scoată o măsea. Femei, cărora le-ar veni rău să vadă gâtuindu-se un pui de găină,pansează amputați și nasc fără să scoată un strigăt. Nenorociții cari se otrăvesc cu capete de chibrituri, în loc să-și tragă un glonte în tâmplă; ei bine! fricoșii accestia pe cari răceala oțelului îi sperie, mor după trei zile de agonie grozav de dureroasă, fără să scoată o vorbă.

Dar să vă povestesc cum a murit un fricos.

Când ajunserăm în fundul acelei văi pierdute, unde el mă duse, bietul om, luându-mi tăcut mâinele, se porni pe plâns.

Știam câtă multă dreptate avea să plângă și mă dedam adesea destăinuirilor durerei sale. Îmi vorbise de atâtea ori de copilăria lui nenorocită, și-i cunoșteam prea bine necazurile lui de față. Eră copilul natural al unei actrițe de café-concert și al unui ovreiu care murise în închisoare. Mamă-sa își târâse copilul împreună cu cuferele, prin toate teatrele de provincie și de prin străinătate, pe unde o aruncă soarta actoriei. Copilul

acesta mâncase împreună cu ea din pâinea destrăbălărei, băuse din șampania supeurilor și servise drept păpușe întreținătorilor mumei sale. De la vârsta de când începu să cunoască lucrurile și până la șaisprezece ani, avusese tot atâția tați, câte rochiile schimbăse mamă-sa; și-apoi câte odată ea schimba mai multe rochii pe zi. Într'o bună-zi mamă-sa dispărură, fără să-l mai vestească, lăsându-l singurel, fără nici un căpătâi, într'un colț al Americii de Sud. De atunci n'a mai văzut-o. A scăpat și el din incurcătură, cum a putut. Se întorsese acum la Paris, aceasta patrie a declasaților și a deseraților. N'a putut să-și câștige însă o pâine așa cum trebuia. A trăit mereu la voia întâmplărei, mai ajutat de unul, mai găzduit de altul, hrănit cu câte puțin de toată lumea. Eră cunoscut de altfel, de toată acea familie a bohemilor, cari dorm pe scânduri, dar cari sânt băeți de inimă. Rău crescut, dedat la un lux suspect și la lenevie, necunoscând nici apoi o meserie, cu o instrucțiune ca vai de lume, eră incapabil, cum zice lumea, să pue mâna la o treabă. Un an, doi ani trecură, fără să se apuce de nimic. Așa că se dădă cu totul lăncezelei. Din timp în timp însă, îl apucă un sentiment de demnitate și rușine. Atunci croia la planuri și se hotărâ insfârșit să se pue pe treabă. Dar în zadar, toate să topeau, la urma urmei, într'un potop de lacrimi zadarnice. Cum însă, eră un băiat bun, original, ciudat și mai mult să-l plângi de milă decât să-l dojenești, îi arătasem totdeauna o prietenie plină de milă și am fost aproape totdeauna singurul, căruia îi împărtășă el crizele, cari începeau cu revolte și isprăveau în plâns.

Cu toate acestea, nu știu să-l fi văzut vreodată atât de obidit, atât de plin de o desnădejde jalnică, ca în ziua aceea când mă duse în fundul acelei văi pierdute. În ziua aceea nu mai ereau lacrimi de copil cari să-și scalde obraji, ci ereau hohotele de plâns ale unui bărbat, cari îi zvâcneau pieptul cu putere.

Căutai să-l liniștesc prin câteva cuvinte. Mă mirai când văzui că nu se lasă să fie mângâiat, ca de obicei, de vorbele mele. O rupse scurt și mă privi drept în ochi, plin de o hotărâre liniștită.

— Știu că tu mă iubești, oarecum, îmi zise. Ai fi tu însă în stare să faci pentru mine un lucru, care să pue un capăt durerilor mele?

— Se'nțelege, fac tot ce s'o putea.

— Ei bine! dacă ții tu cât de puțin la mine, poți să mi-o dovedești, făcându-mi un serviciu care va fi cea mai mare fericire a vieții mele.

— Ce anume? îl întrebai îngrijat.

— Ajută-mă să pot muri!

— Să mori! ai inebunit?

De bună seamă credeam că a inebunit deabinelea, căci nu vedeam unde vreă să ajungă. Ași mai fi crezut că glumește, dacă acrul său grav, gestul și vocaia hotărâtă, nu m'ar fi convins că vorbește destul de serios. Căci nu era o vorbă de-acelea aruncată în vânt, spusă la necaz. Eră o propunere hotărâtă, care mă 'nspăimântă.

— Lasă-mă să-ți spun cum stau lucrurile, urmă el ce vreau să fac și cari sunt pricinele cari mă hotărăsc la aceasta. Ai să vezi că nu sunt deloc nebun. N'am să m'apuc să-ți istorisesc iarăși viața mea atât

neobișnuită. O cunoști prea bine, în toată amănunțimea ei tristă și rușinoasă. Știi bine, pe lângă astea, ce fel de viață duc acum. M'aștept dinainte la scuzele, pe cari tu în bunătatea ta, ai să le cauți pentru a mă apăra; nu le mai primesc. Imi dau acum foarte bine seama, ce viață de păcătos duc. Cât am fost copil fără minte, m'am simțit bine de tot în trândăvia asta, nu mi-a fost rușine de viața asta de trântor. Acum văd cât sunt de păcătos; și aceea e și mai grozav e că nu mă simt în stare să scap de viața asta. Lasă-mă, te rog, să vorbesc. O să zici,—sunt sigur—, că nu-i vina mea, că-i de vină educația mea păcătoasă, și că mai am încă timp să mă îndrept. Nu, prietene, n'am să mai pot. Mă cunosc destul de bine și știu până unde ași putea merge cu omenia mea. Dacă mai trăesc ajung o canalie. Nu degeaba curge în vinele mele sângele unui stricat și al unei femei pierdute. Eram dar menit să le samăn lor. Nu-mi mai rămâne decât un singur mijloc de scăpare, să mor. Ș'apoi mai e încă ceva, prietene, care mă'ndeamnă și mai mult la aceasta. Iubesc o fată. O iubesc mult. Iată cum te-ai putea mânui, ai să zici! Tu ești dintre aceia cari mai cred încă în reabilitarea prin iubire. Dar și aceasta mi-e însă cu neputință. Fata aceasta, atât de tânără, cinstită, cu avere și pe care eu o iubesc atâta, nu mă va putea iubi niciodată. Ea nu-i făcută pentru un bohem, pentru un calic, pentru un bastard, pentru unul care calcă pe urmele lui tată-său, fără nici o nădejde, ca mine. Și să zicem chiar că m'ar putea iubi vreodată, atunci însă ar fi și mai grozav! Nu pricepi tu? Am să-ți spun tot, pentru că tu ești oarecum duhovnicul meu. Cu sângele părinților mei n'am moștenit numai răul moral, dar și boală fizică. Și viața mea de desfrâu, atât de timpurie, a făcut să crească boala acesta în sârmanul meu trup. Ei acuma pricepi? Nu m'am îngrijit. Am lăsat lucrurile să meargă în voia lor. Așa că în câțiva ani și poate chiar peste câteva luni, voi fi pradă celor din urmă mușcături ale acestui monstru. O să mi să ducă părul din cap, dinții din gură și-apoi toată carnea de pe mine. Să mai lupt, e prea târziu. Când îți spuneam eu că nu poți fi nepedepsit, copilul a două putreziciuni! Ei acuma te-ai convins dragă prietene? Vezi cât sunt de liniștit și cât de rece judec și cumpănesc toate pricinile hotărârii mele. Nu zău, spune drept, n'am dreptate când zic că nu mai am pentru ce trăi și că trebuie neapărat să mor? Spune drept, nu este așa că nu pot ieși cinstit din incurcătura asta, decât printr'o sinucidere? Haide! aibi curajul de a mi-te arăta odată, ca un adevărat prieten!

— Să-ți spun drept, zisei, doborât de tonul și de argumentele sale, n'am știut de astea. Sărmanul de tine, sărman! Așa e, nici vorbă că moartea-i mai bună ca toate.

— Atunci, ai să-mi faci cea ce-ți cerui?

Și spunea asta cu un aer atât de vesel, că mă'nfloră. Răspusesem la toate argumentele lui pline de logică, dar răspusesem cu jumătate gură, fără să mă gândesc la urmări. Așa că acum imi părea rău. El băgă de seamă.

— O! strigă el, și tu ești un fricos ca și mine?

— Fricos? De ce? Și de ce, ca și tine drept, nu mai pricep nimic.

— Cum?! n'ai înțeles încă ce vroiam? Ți-a par'că, că sunt un fricos și asta te-ar putea lăm. supra serviciului ce ți-l cer. Văd foarte bine că nu. moartea-i singura mea scăpare, văd că nu mai pot, că nu mai trebuie să trăesc, că trebuie să mă omor. Dar nu îndrăznesc, mi-e frică, da! sunt un fricos, un laș mizerabil!

— Ei și! și! mormăii eu tremurând, căci de-abia acum vedeam groaznicul adevăr.

— Ei bine! strigă cu glas răsunător, trebuie ca tu să mă sinucizi.

Și-mi întinse un revolver.

Mă dădui înapoi cu groază, când mă gândii la crima ce-mi propunea.

S'apropie însă încet de mine și se rugă, se rugă fierbinte.

Avusese grije de toate, dinainte; în buzunar avea o scrisoare, în care spune că se omoară singur; n'aveam așa dar de ce să mă'ngrijesc; valea era pustie; și-apoi la urma urmei trebuia să am milă de el; eram singurul prieten pe care-l întâlnise vreodată, și tocmai eu să-i refuz serviciul acesta, singurul pe care mi l-a cerut vreodată! dar are s'ajungă un ticălos, un netrebnic, și numai eu am să fiu de vină; ș'apoi, s'ar simți așa de fericit dacă ar fi să moară; trebuia să-i dau moartea ca o milostivire; făceam o faptă bună.

Glasu-i era tot mai profund, tot mai tremurător, mai mișcător. Simțeam cum nebulia lui mă cuprinde și pe mine. Tot căutând să scap de el, apărându-mă tot mai slab cu mâna, îl ascultam, îl aprobam și mă'ncredințai însfârșit că avea dreptate. El simțindu-mi slăbiciunea, se rugă tot mai tare. Avea în glas accente nespuse de mângâietoare, rugăminți în fața cărora n'aveai putea lupta, ceva femeesc nespuse de ademenitor.

— Nu-i așa c'ai să vrei? nu-i așa? imi zise încetișor la ureche, și-mi strecură în mână revolverul. Țeava armei îi era îndreptată spre gură. Dădă un strigăt ca de copil. Inchisei ochii și apăsând pe trăgaci, îi zburai creerii.

JEAN RICHEPIN.

Traducere de Const. Beldie.

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

PARLAMENTUL RATIFICĂ ABROGAREA LEGEI PENTRU INSTRUCȚIA MILITARĂ ÎN ȘCOLI

După ultimile informațiuni ale ziarelor, d. Spiru C. Haret, Ministrul Cultelor și Instrucțiuni publice, s'ar fi decis să ceară, în sfârșit, parlamentului abrogarea legii pentru instrucția militară în școli. De fapt instrucția militară era desființată mai de mult din școli, după cum am arătat într'un articol anterior (*Noua Revistă Română* No. 7); așa că parlamentul are acum numai să ratifice abrogarea pe care o legiferase d. ministru cu dela sine putere. Este bine însă că se îndeplinește cel puțin acum această formalitate. (Să știe că între formalitățile cerute

și priveau atât de este și aceea că legile să fie votate mai că răscoliră frezament și în urmă aplicate de miniștri: cumplit al apărării de abrogare, ca legea de abrogare să fie

Tremurând să votată de parlament și pe urmă să vină fapta pe coastăstrului). Prezentarea legii de abrogare este o concesiune pe care autoritarismul d-lui ministru Haret o face opiniei publice, și pentru care trebuie să-i rămânem recunoscători. Ar fi putut prea bine să nu o prezinte, căci parlamentul nu i-ar fi cerut socoteală.

Înainte de a fi cerut abrogarea, d. ministru trimisese o circulară tuturor d-lor directori de școli secundare și primare, prin care li se cerea acestora să se rostească asupra foloaselor aduse de instrucția militară în școli.

Această circulară a provocat răspunsuri; și suntem informați că o mare parte din aceste răspunsuri, dacă nu chiar majoritatea lor, vine în favoarea instrucțiunii militare!

Așteptăm cu nerăbdare să vedem ce uz se va face de aceste răspunsuri. Publicarea lor s'ar impune. Suntem convinși însă că o asemenea probă de respect pentru libera discuțiune nu o vom vedea săvârșindu-se de către actualul ministru, d. Haret. Vom avea publicate, cel mult, răspunsurile nefavorabile.

Și această presupunere mi-o întemeiez pe următorul document unic în felul său.

Inspectorul general al instructorilor militari școlari d. Maior Chirișescu, voise în timpul din urmă să publice o broșură, prin care să ajute la o mai bună aplicare a legii instrucției militare. În această broșură se găseau adunate la un loc diferitele alocuțiuni ținute de M. S. Regele cu ocazia prezentării batalioanelor școlare, precum și multe alte aprecieri și rapoarte datorite persoanelor competente, și mai totdeauna oficiale, toate relative la instrucția militară în școli. Dela un capăt la celalt al broșurei nu se vorbea decât de dragostea de patrie, de întărirea caracterului și de educația tinerimei. Nici o aluziune politică; nici o apreciere asupra vreunui bărbat politic! Mai mult încă: autorul ei, d. maior Chirișescu tipărea pe cheltuiala sa broșura, și voia să o împartă gratuit. O asemenea broșură nu putea dar să facă vre-un rău, chiar în cazul dacă ea nu ar fi făcut vre-un bine. Totuși apariția acestei inofensive broșuri a fost interzisă de ministerul instrucției publice și în chipul cel mai moscovit! Broșura în care se făcea apologia patriotismului, pe baza cuvintelor Augustului Suveran, a fost suprimată, pur și simplu, fiindcă așa voia d. ministru! (E momentul să mai adaog iarăși că în constituția noastră se prevede și formalitatea libertății tiparului...) Dacă așa procedă d. ministru cu lucrările *tipărite* de alți, ce poate să fie cu răspunsurile în manuscris trimise de directori la amintita circulară?

Iată acum documentul în chestiune, a cărui autenticitate o garantez. În timpul imprimării broșurei sale d. maior Chirișescu primește din partea ministerului de instrucție publică următoarea adresă:

Domnule Inspector,

Văzând raportul D-v No. 2680 subsemnatul vă face cunoscut că ministerul menține ordinul dat,

nu permitem imprimarea broșurei, din care posedăm corecturi, așa că cunoaștem cuprinsul și scopul ei. Scopul este de a face propagandă în favoarea militarizării învățământului, instituțiune care a fost un adevărat dezastru pentru învățământ, și pentru a cărei desființare D-v. știți că noi lucrăm; așa fiind, nu permitem ca, prin publicația D-v. să căutați a ne împiedica în realizarea unei măsuri indispensabile....

p. Ministru,

D. A. TEOD.

p. Director.

(*indescifrabil*)

Seria B. No. 88292.

22 Decembrie 1908.

D. Spiru C. Haret n'a semnat D-sa însăși acest document unic în felul său, dar funcționarul care l'a semnat pentru dânsul, precum și acela care l'a conceput aparțin neîndoios școlii sale, școlii așa numite *haretiste*. Principiul fundamental al acestei școli este: respectarea legilor existente numai în măsura în care ele se potrivesc bunului plac al D-lui Haret.

La 22 Decembrie 1908 legea instrucțiunii militare era în vigoare, precum este încă și astăzi; cu toate acestea funcționarul d-lui Haret scrie inspectorului școlar, care avea datoria să aplice legea: *D-v știți că noi lucrăm pentru desființarea legii...* Adică, mă rog, de unde să știe inspectorul că ministrul lucrează să desființeze legea tocmai în virtutea căreia el, inspectorul, funcționează?

Dar, în definitiv, bine că d. Haret abrogă legea în chestiune, căci prin abrogare încetează și ridiculizarea ei pe viitor. Când va veni timpul să avem nevoie de o lege a instrucției militare în școli, atunci vom putea evita mai ușor, atât principiile greșite dela care pleacă d. Vlădescu, autorul legii în ființă, cât și ridicolul sub care o acoperea d-l Haret; atunci vom putea face o lege bună, care să aibă în vedere interesele superioare ale statului și neamului român. Cerem dar ca parlamentul să ratifice cât mai curând abrogarea legii instrucției militare în școli.

C. R. M.

BIBLIOGRAFII

Retragerea din armată a d-lui Profesor Dr. Demostene. Extras din revista medicală Spitalul No. 22.

C. Cioroianu, Un Episcop plagiator. București 1908.

Anonim. Administrația pescăriilor statului sub Dr. Antipa. *Cultura Română*. Decembrie 1908.

Const. Calmuschi. Din vremea unirei, poemă scenică în 6 episoade și în versuri. Galați 1909.

DROGUERIE & PARFUMERIE
D. G. DIAMANDI

BUCUREȘTI

EAU DE COLOGNE
Grand Prix Exponțiunea Internațională de Higienă

PARIS 1907